

The Holy See

NOVO MILLENNIO INEUNTE

II. János Pál pápa apostoli levele
a 2000. esztendő Nagy Jubileuma végén
2001. január 6.

Tartalom

- Bevezetés
 - I. TALÁLKOZÁS KRISZTUSSAL: A NAGY JUBILEUMI ÉV ÖRÖKSÉGE Az idők teljessége Az emlékezet megtisztítása A hit tanúi Zarándokegyház A fiatalok Különböző típusú zarándoklatok Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Az ökumenikus dimenzió Zarándoklat a Szentföldre A nemzetközi adósságteher Új lendület
 - II. SZEMLÉLJÜK KRISZTUS ARCÁT Az Evangéliumok tanúságtétele A hit útja A misztérium mélysége A Fiú arca A fájdalmas arca A Feltámadott arca
 - III. KEZDJÜK ÚJRA KRISZTUSBAN A szentség Az imádság A vasárnapi eucharisztia ünneplése A kiengesztelődés szentsége A kegyelem elsődlegessége Az Ige hallgatása Az Ige hirdetése
 - IV. A SZERETET TANÚI A közösség lelkesége A hivatások sokfélesége Ökumenikus elkötelezettség A testvéri szeretet A mai kihívások Konkrét jel
 - ÖSSZEFOGLALÁS DUC IN ALTUM!
-

Püspöktestvéreimhez,
a papokhoz és a diakónusokhoz,
a szerzetesekhez és a szerzetesnőkhöz,
minden világi hívőhöz.

Bevezetés

1. Az új évezred kezdetén (*Novo millennio ineunte*), amikor véget ér a Nagy Jubileum – ebben az évben ünnepeltük a Jézus születése óta eltelt kétezer esztendő –, és új időszak nyílik az Egyház előtt, újra visszhangzanak szívünkben Jézus szavai. Ő, miután Simon bárkájából beszélt a tömeghez, arra szólította fel az Apostolt, hogy „evezzen a mélyre” halat fogni: „*Duc in altum*” (Lk 5,4). Péter és az első társak hittek Krisztus szavainak és kivetették hálójukat. „S annyi halat fogtak, hogy szakadozni kezdett a háló” (Lk 5,6).

Duc in altum! Ezek a szavak ma is visszhangzanak szívünkben, s arra ösztönöznek, hogy hálával emlékezzünk meg a múltról, szenvedélyesen éljük a jelent és nyíljunk meg a jövő előtt: „Jézus Krisztus ugyanaz tegnap, ma és mindörökké” (Zsid 13,8).

Nagy volt az öröme ebben az évben az Egyháznak, aki Ura és Jegyese arcát szemlélte. Minden korábbit meghaladó mértékben zarándok néppé vált, s „a juhok nagy pásztorának” (Zsid 13,20) vezetésére bízta magát. Isten népe itt, Rómában, Jeruzsálemben és minden részegyházban is olyan rendkívüli lendülettel lépte át a „Szent Kaput” – aki Krisztus –, hogy számos tagját vonzotta magával. Ehhez a Krisztushoz, a történelem céljához és a világ egyetlen Üdvözítőjéhez kiáltotta az Egyház és a Lélek: „*Marana tha* – Jöjj el, Urunk, Jézus” (vö. Jel 22,17.20; 1 Kor 16,22).

Lehetetlen fölbecsülni annak a kegyelemnek a jelentőségét, mely az eltelt év folyamán érintette meg a lelkeket. Bizonyos azonban, hogy „az élet folyója”, mely „Isten és a Bárány trónjából fakad” szüntelenül (vö. Jel 22,1), áradt szét az Egyházban. A Lélek vize ez, mely csillapítja szomjunkt és megújít bennünket (vö. Jn 4,14). Az Atya irgalmas szeretete nyilvánult meg nekünk ismét Krisztusban. A Jubileumi Év befejeztével ismét ujjongva énekelhetjük a hálaadás ősi énekét: „Adjatok hálát az Úrnak, mert jó: irgalma örökkévaló” (Zsolt 118[117],1).

2. Ezért szükségét érzem, hogy hozzátok forduljak, akik oly kedvesek vagytok számomra, s veletek is megosszam a hála énekét. Pápaságom kezdete óta úgy gondolok a 2000-es Szentévre, mint igen fontos fordulóra. Megünneplésében gondviselészerű találkozót látok, amikor az Egyház – harmincöt évvel a II. Vatikáni Egyetemes Zsinatot követően – kérdőre vonhatja önmagát, hol tart a megújulás, s új lendülettel láthat evangelizációs feladatának teljesítéséhez.

Vajon megfelelt-e a Jubileum ennek a célnak? Elkötelezettségünkön, nagylelkű erőfeszítéseinken és elkerülhetetlen gyöngeségeinken Isten tekintete nyugszik. Nem vonhatjuk azonban ki magunkat az alól a feladat alól, hogy hálával köszönjük meg Istennek az értünk véghezvitt „csodáit”. „*Misericordias Domini in aeternum cantabo*” (Az Úr irgalmát örökké éneklek – Zsolt 89[88],2).

Ugyanakkor újra meg kell vizsgálnunk, sőt, bizonyos értelemben meg kell fejtenünk mindannak rejtett értelmét, ami a szemünk előtt zajlott, hogy így meghalljuk, mit mondott a Lélek az eltelt intenzív év során az Egyháznak (vö. Jel 2,7.11.17. stb.).

3. Mindenekelőtt pedig, kedves Testvérek, az a feladatunk, hogy az előttünk álló jövő felé forduljunk. Az utóbbi hónapokban igen gyakran tekintettünk a kezdődő új évezred felé, s a Jubileumot nemcsak *a múlt emlékezeteként*, hanem *a jövő hírnökeként* is éltük meg. Most hasznosítanunk kell a kapott kegyelmet, biztos tervekké és a tevékenység konkrét formáivá kell alakítanunk azt. Olyan feladat ez, amelynek megvalósítására minden részegyházat szeretnék meghívni. „A tevékeny Krisztusnak egy, szent, katolikus és apostoli egyháza”^[1] ugyanis jelen van valamennyi részegyházban, amely püspöke körül összegyűlve testvéri egységben és a „kenyértörésben” (vö. ApCsel 2,42) az ígét hallgatja. Főként ezekben a részegyházakban ölt testet Isten egyetlen népének misztériuma, amely mindig alkalmazkodik a különféle körülményekhez és kultúrákhoz.

Az Egyház időhöz és térhez kötöttsége végeredményben *magának a Megtestesülésnek a mozgalmasságát* tükrözi vissza. Ideje tehát, hogy minden egyház megvizsgálja saját buzgalmát, elgondolkodva azon, amit a Lélek ennek a különleges kegyelmi évnek a során mondott Isten népének, s azon is, amit a II. Vatikáni Zsinat és a nagy Jubileumi Év közötti időszakban hallhatott a Lélektől, és megújított lendülettel lásson lelki és pasztorációs feladatainak ellátásához. A Jubileumi Évet lezáró mostani leveletem ennek a célnak szenteltem: péteri szolgálattal szeretnék hozzájárulni ahhoz, hogy mind jobban tündökölhessen az Egyház ajándékainak sokféleségében és útjának egységében .

I.

TALÁLKOZÁS KRISZTUSSAL: A NAGY JUBILEUMI ÉV ÖRÖKSÉGE

4. „Hálát adunk neked, mindenható Urunk, Istenünk” (Jel 11,17). A Jubileumi Évet meghirdető bullában azt az óhajomat fejeztem ki, hogy a Megtestesülés misztériuma kétezredik éve „egyetlen, szakadatlan dicsőítő énekké” váljon „a Szentháromságról”,^[2] valamint hogy „a kiengesztelődés útja és az igaz remény jele legyen mindazok számára, akik Krisztusra és az Ő Egyházára tekintenek”.^[3] A jubileumi év megélése ezeknek az alapvető dimenzióknak megfelelően történt, néha olyan telített pillanatokat idézve elő, hogy szinte kézzelfoghatóvá vált Isten irgalmas jelenléte, amelyből eredően „minden jó adomány és minden tökéletes ajándék felülről száll alá” (Jk 1,17).

Mindenekelőtt a *dicséret* dimenziójára gondolok. Ebből fakad a hit minden hiteles válasza arra az isteni kinyilatkoztatásra, amely Krisztusban testesült meg. A kereszténység a kegyelem műve, annak az Istennek a meglepetése, aki nem érte be azzal, hogy megteremtse a világot és az embert, hanem teremtményei lépteihez igazodott, és miután sokszor és sokféle módon szólt hajdan az atyákhoz, „ezekben a végső napokban Fiában szólt hozzánk” (Zsid 1,1-2).

Ezekben a végső napokban! Igen, a Jubileumi Év megsejtette velünk, noha kétezer év múlt el a történelem során, mégsem veszített hamvasságából ez a „mai nap”, melyre az angyalok hivatkoztak, amikor hírül adták a pásztoroknak azt a csodálatos eseményt, hogy Jézus megszületett Betlehemben: „Ma megszületett a Megváltó nektek, Krisztus az Úr, Dávid városában” (Lk 2,11). Kétezer év telt el, ma sokkal inkább, mint valaha, eleven az a kijelentés, melyet Jézus tett saját hivatásáról a názáreti zsinagógában elképedt honfitársai előtt, amikor magára alkalmazta Izajás jóvendölését: „Ma beteljesedett az Írás, amit az imént hallottatok” (Lk 4,21). Kétezer év telt el, de az irgalomra szoruló bűnösök – s ugyan ki nem szorul rá? – továbbra is vigasztalást találnak az üdvösség e „mai napjában”, aki a Kereszten megnyitja Isten Országát a bűnbánó latornak: „Bizony mondom neked, még ma velem leszel a mennyben” (Lk 23,43).

Az idők teljessége

5. Bizonyos, hogy ennek a Jubileumi Évnek az egybeesése egy új évezred nyitányával – anélkül, hogy helyet adnánk millenarista képzelgéseknek – hozzásegít bennünket ahhoz, hogy az üdvtörténet széles horizontján érzékeljük Krisztus misztériumát. A kereszténység olyan vallás, mely betört a történelembe! Isten ugyanis a történelem sodrában akart szövetséget kötni Izraellel, hogy így készítse elő Fiának megszületését Máriától, amikor majd elérkezik „az idők teljessége” (Gal 4,4). Krisztus a maga isteni és emberi misztériumával alapja és középpontja a történelemnek, ő adja meg értelmét és végső célját. Minden általa, az Atya Igéje és képmása által lett (Jn 1,3; vö. Kol 1,15). Megtestesülése, melynek csúcsa a húsvéti misztérium és a Lélek elküldése, maga az idő lüktető szíve, az a titokzatos pillanat, amikor közel jön hozzánk Isten Országá (vö. Mk 1,15). Ez a pillanat úgy gyökerezik meg történelmünkben, mint mag, amelynek nagy fává kell terebélyesednie (vö. Mk 4,30-32).

„Krisztus tegnap, Krisztus ma és Krisztus holnap, te mindenki számára és mindörökké Isten vagy.” Ez az ezerszer ismételt himnusz ebben az évben úgy állította eléink Krisztust, ahogy a Jelenések könyvében szerepel: mint „alfa és ómega, az első és az utolsó, a kezdet és a vég” (Jel 22,13). S miközben a Fiút szemléltük, vele együtt imádtuk az Atyát és a Szentlelket is: az egyetlen és osztatlan Szentháromságot, azt a kimondhatatlan titkot, melyből minden ered és amelyben minden beteljesedik.

Az emlékezet megtisztítása

6. Hogy tekintetünk tisztábban szemlélhesse e misztériumot, a Jubileumi Év fokozottan is a bocsánatkérés ideje volt. Nemcsak az egyes személyek vizsgálták meg őszintén saját életüket, hogy irgalmat kérhessenek és megkapják a bűcsú különleges ajándékát, hanem az egész Egyház is megemlékezett a hűtlenségnek azokról az eseteiről, melyeket fiai követtek el a történelem folyamán, beárnyékolva velük Krisztus Jegyesének arcát.

Már régóta készültünk erre a lelkiismeret-vizsgálatra, tudva azt, hogy az Egyház, mely bűnösöket is magában foglal, „egyszerre szent is és folytonos megtisztulásra is szorul”.^[4] Tudományos találkozók segítettek megvilágítani az első két évezrednek azokat az eseményeit, amikor nem

ragyogott az evangéliumi szellem. Hogyan is feledhetném azt a 2000. március 12-én tartott, megható liturgiát, amikor a Szent Péter-bazilikában, tekintetemet a Feszületre szegezve, az Egyház nevében bocsánatot kértem valamennyi fiának bűneiért? Az „emlékezetnek ez a megtisztítása” megerősítette a jövő útján tett lépteinket, alázatosabbá és éberebbé tett minket az Evangéliumhoz való ragaszkodásunkban.

A hit tanúi

7. A bűnbánat eleven megnyilvánulása mindazonáltal nem akadályozta meg, hogy hálát adjunk az Úrnak mindazért, amit az eltelt évszázadok folyamán tett értünk, különösen is abban az évszázadban, melyet most hagyunk magunk mögött, s amely szentek és vértanúk széles táborát adta az Egyháznak. Közülük némelyeket a Jubileumi Év során boldoggá vagy szentté is avattunk. A szentség, legyen szó akár a történelem jól ismert pápáiról, akár alázatosan kicsiny világiakról és szerzetesekről, a föld minden kontinensén minden korábnál inkább úgy nyilvánult meg, mint az Egyház misztériumát leginkább kifejező dimenzió. Ékesszóló üzenet, melynek még szavakra sincs szüksége, s mely megeleveníti előttünk Krisztus arcát.

A Jubileumi Év folyamán egyébként sokat tettünk azért, hogy egybegyűjtsük a hit huszadik századi Tanúinak értékes emlékeit. Róluk emlékeztünk meg 2000. május 7-én is, más egyházak és egyházi közösségek képviselőivel közösen, a Colosseum lenyűgöző környezetében, mely egyben az ókori keresztényüldözések jelképe is. Erről az örökségről nem mondhatunk le; állandó hálával és mindig megújuló követési szándékkal kell viszonyulnunk hozzá.

Zarándokegyház

8. Mintegy a szentek nyomait követve az Egyház számtalan gyermeke jött el ide, Rómába, az Apostolok sírjaihoz –, azzal a vágygal, hogy megvallja hitét, meggyónja bűneit és fogadja az üdvözítő irgalmat. Ebben az évben nemcsak az a sokadalom nyűgözte le tekintetemet, mely a Szent Péter teret megtöltötte számos szertartás alkalmával. Gyakran megálltam, hogy a zarándokok hosszú sorait szemléljem, akik türelmesen várokoztak, hogy átlépjék a Szent Kapu küszöbét. Megpróbáltam elképzelni valamennyiük élettörténetét, örömeiket, aggodalmaikat, szenvedéseiket: azt az élettörténetet, mellyel Krisztus is találkozott, s amely a vele való párbeszéd során a remény útja felé fordult.

Miközben a zarándokcsoportok állandó áradatát figyeltem, felfedeztem bennük a zarándokegyház konkrét képét – azét az egyházét, amely, mint Szent Ágoston mondja, „vándorolva járja útjait, a világ üldözi, az Isten vigasztalja”.^[5] Ennek az egyedülálló eseménynek csak külső arcukat figyelhetjük. Vajon ki képes felmérni mindazt a kegyelmet, mely elárasztotta a szíveket? Csak hallgatni és imádni szabad, alázatosan átadva magunkat Isten titokzatos tevékenységének, és végtelen szeretetét dicsőítve: „Misericordias Domini in aeternum cantabo!”

A fiatalok

9. A számos jubileumi találkozó a legkülönfélébb személyeket gyűjtötte egybe, s az impozáns tömegek néha nehéz próbára is tették mind az egyházi, mind a polgári szervezőket és segédkezőket. Szeretném megragadni most az alkalmat, hogy kifejezzem irántuk hálás köszönetemet. A számokon túlmenően azonban az is gyakran megindított, hogy láthattam a zarándokok imádságos, elmélkedő elmélyedését, a találkozók során megnyilvánuló közösségi szellemet.

Különösen az ifjúság örömteli és lelkes találkozására emlékezem szívesen. Ha van olyan emléke a 2000-es Jubileumi Évnek, amely minden másnál elevenebbül él a szívünkben, akkor ez bizonyosan az ifjúság tengernyi áradata. A velük folytatott párbeszéd, melyet a kölcsönös rokonszenv és a figyelmes odahallgatás határozott meg, különösen is kiemelkedik az év eseményei közül. Ebben a szellemben üdvözöltem őket már a lateráni Szent János téren és a Szent Péter téren való gyülekezéskor. Majd láttam, ahogy kirajzottak a város utcáira, vidáman, ahogy a fiatalokhoz illik, de ugyanakkor elgondolkodva, imádságra hajló szívvel, az őszinte barátság iránti „érzékkel”. Sem számukra, sem a rájuk tekintők számára nem lesz könnyű kitörölni ennek a hétnek az emlékét, amikor Róma „megfiatalodott a fiatalokkal”. Felejthetetlen marad a Tor Vergatánál bemutatott szentmiseáldozat is.

A fiatalok újra felfedték Róma és az Egyház számára Isten Lelkének különleges adományát. Néha pesszimizmussal tekintünk az ifjúságra, tudva, milyen problémákkal és gyengeségekkel küzdenek társadalmunkban. Az ifjúság Jubileuma azonban ellenkező irányba hangol bennünket: olyan ifjúságot mutat nekünk, amely minden kétértelműség dacára őszintén keresi azokat a hiteles értékeket, melyek teljessége Krisztusban található. Vajon nem Krisztus-e a valódi szabadság és a szívbeli öröm titka? Vajon nem legjobb barátunk-e ő, ugyanakkor pedig minden hiteles barátság nevelője? Ha Krisztust valódi arcával mutatjuk meg a fiataloknak, akkor ők felfedezik benne a kérdéseikre adott meggyőző választ, s készek elfogadni üzenetét, legyen az bármennyire igényes is, hordozza bár a Kereszt jelét. Ezért, megérintve lelkesedésüktől, habozás nélkül arra kérem őket, hozzák meg a hit és az élet radikális döntését, s azt a csodálatos feladatot adom nekik, hogy a „hajnal őrszemeivé” (vö. Iz 21,11-12), az új évezred hajnalának az őrszemeivé legyenek.

Különböző típusú zarándoklatok

10. Természetesen nem térhetek ki valamennyi jubileumi esemény részleteire. Mindegyiknek megvolt a maga sajátos jellege, s mindegyiknek megvolt az üzenete – nemcsak azok felé, akik közvetlenül részt vettek rajtuk, hanem azok felé is, akik hallottak róluk vagy akik a tömegkommunikációs eszközök jóvoltából kísérhették figyelemmel őket. Mindenképpen fel kell azonban idéznem a gyermekek első nagy találkozásának ünnepi légkörét. Ha velük kezdjük az emlékezést, akkor valamiképpen Jézus figyelmeztetését tartjuk szem előtt: „Hadd jöjjenek hozzám a kicsinyek” (Mk 10,14). Sőt, talán azt is jelenti, hogy megismételjük Jézus gesztusát, aki a tanítványok „közé állított” egy gyermeket, s őrá mutatott követendő példaként mindazok számára, akik be akarnak jutni a mennyek országába (vö. Mt 18,2-4).

Valamiképpen tehát a gyermekek nyomában jártak mindazok a legkülönbébb kategóriákba tartozó felnőttek, akik a jubileumi búcsúért folyamodtak: az idősektől a betegekig és a fogyatékosokig, a gyári munkásoktól és földművesektől a sportolókig, a művészekről az egyetemi tanárokig, a püspököktől és papoktól a megszentelt életet vállalókig, a politikusoktól az újságírókig és a katonákig, mindannyian felajánlották szolgálatukat: a béke szolgálatát.

A munkások gyűlésére május elsején, a munka ünnepének hagyományos napján került sor, s nagy kegyelmekkel járt. Azt kértem tőlük, hogy Szent Józsefet és magát Jézust utánozva kövessék a munkában rejlő lelkiséget. Az ő jubileumuk egyben alkalmat adott számomra, hogy sürgető felhívást tegyek közzé a munka világában létező gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek gyógyítására, valamint arra, hogy a gazdaság világméretűvé válásának irányítása határozottan a szolidaritás szellemében és valamennyi emberi személy tiszteletben tartásával történjék.

A gyermekek, a maguk elfojthatatlan vidámságával, még egyszer visszatértek a családok jubileuma alkalmával, ahol „a család és a társadalom tavaszaként” állítottuk őket a világ elé. Ez a jubileumi találkozó valóban beszédes volt: a világ legkülönbébb térségeiből számtalan család jött megújult buzgalommal, hogy fölfedezze Krisztus világosságát Isten róluk alkotott eredeti tervében (vö. Mk 10,6-8; Mt 19,4-6). Arra vállalkoztak, hogy megmutatják ezt az egész kultúrának, mely egyre inkább elveszíteni látszik a házasság és a család intézményének értelmét.

Számomra az egyik legmeghatóbb esemény a Regina Coeli rabjaival való találkozás volt. Kiolvastam szemükből a szenvedést, de a megbánást és a reményt is. Számukra különösen is az „irgalom évének” bizonyult a Jubileum.

Rokonszenves volt végül egy rendezvény az év utolsó napjaiban: a találkozó a előadóművészet világával, amely oly nagy vonzerőt fejt ki az emberekre. Mindazoknak, akik e területen tevékenykednek, felhívtam figyelmüket nagy felelősségükre, hogy az örömteli kikapcsolódás által erkölcsileg egészséges, pozitív üzenetet közvetítsenek, mely képes bizalmat és szeretetet kelteni az életben.

A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus

11. A Jubileumi Év keretei között kiemelkedő jelentőségűnek ígérkezett – és az is lett – a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus. Ha az Oltáriszentség Krisztusnak számunkra megjelenő áldozata, akkor az ő valóságos jelenlétének kellett az Ige megtestesülését ünneplő Szentév középpontjává is válnia! Ezért terveztük ezt az évet „teljesen eucharisztikusnak”,^[6] s ilyen jelleget igyekeztünk neki adni mindvégig. S amikor megemlékeztünk a Fiú születéséről, megfeledekezhettünk-e ugyanakkor Édesanyjának emlékezetéről? A jubileumi ünneplés során nemcsak a jelentős kongresszusok alkalmával ünnepeltük Máriát, hanem a bizalom nagy felajánlását is hozzá intéztük, amikor a világ számos püspöki konferenciájával összhangban az ő anyai gondjaira bízta az új évezred embereinek életét.

Az ökumenikus dimenzió

12. Bizonyára érthető, hogy önkéntelenül is Szent Péter Székéből nézve értelmezem a Jubileumi Évet. Nem feledkeztem meg azonban arról sem, hogy én magam akartam: ünnepeljék hatékonyan a Jubileumot a részegyházakban is. Ezekben a részegyházakban a hívők többsége meg is kapta a különleges kegyelmeket, különösen pedig a Jubileumi Évhez kötött búcsúkat. Mégis, beszédes tény: számos egyházmegye szükségét érezte annak, hogy híveinek jelentős csoportjai ide, Rómába is elzarándokoljanak. Az Örök Város így ismételten érvényre juttathatta azt a gondviselészerű szerepét, hogy benne minden egyház, sőt minden ország és minden kultúra is, mely összhangban áll a „katolicitással”, megjelenjék gazdagságával és ajándékaival, s így Krisztus egyetlen Egyháza mind nagyobb ékesszólással hirdethesse az egység szentségének misztériumát.[7]

Azt is javasoltam, hogy a Jubileumi Év programjában különleges figyelmet fordítsunk az ökumenikus jellegre. Adódhat-e kiválóbb alkalom arra, hogy bátorítson a teljes egység felé vezető zarándoklatra, mint Krisztus születésének közös ünneplése? Sok erőfeszítés történt e cél érdekében, és fényes emléke él bennünk a Szent Péter-bazilikában 2000. január 18-án sorra került ökumenikus találkozóknak, amikor, a történelem folyamán első ízben, közösen nyitotta meg az egyik Szent Kaput Péter Utóda, az Anglikán Közösség Feje és Konstantinápoly Ökumenikus Pátriárkátusának egyik Metropolitája, mégpedig az egész világ egyházai és egyházi közösségei képviselőinek jelenlétében. Ebben az értelemben került sor számos jelentős találkozóra az Ortodox Pátriárkákkal és a többi keresztény felekezet Vezetőivel is. Különösen élesen emlékszem Őszentsége II. Karekinnek, az örmények legfőbb Pátriárkájának és Katolikoszának legutóbbi látogatására. Más egyházak és egyházi közösségek sok híve is részt vett a jubileumi találkozók különféle eseményein. Bizonyos, hogy az ökumenizmus útja fáradságos, sőt hosszú, de az a remény éltet minket, hogy a Feltámadott jelenléte és Szent Lelke kimeríthetetlen erejének vezetése alatt állunk, mely mindig megújuló meglepetésekre kész.

Zarándoklat a Szentföldre

13. Egyébként hogyan is ne emlékeznék meg saját személyes Jubileumomról, a Szentföldön tett zarándokútról? Szerettem volna a káldeai Urban kezdeni, hogy kifejezetten Ábrahám nyomába eredjek, „aki atyánk a hitben” (vö. Róm 4,11-16). Meg kellett azonban elégednem egy lelki jellegű útszakasszal, a szuggesztív erejű igeliturgiával, amelyet február 23-án a VI. Pál Aulában tartottunk. Rögtön ezt követte az igazi és tulajdonképpeni zarándoklat, amely az üdvtörténet eseményeinek sorába illeszkedett. Így abban az örömben részesültem, hogy elmehettem Sínai hegyére, a Tízparancsolat átadásának és az első Szövetség kötésének helyére. Majd egy hónappal később folytattam a zarándoklatot. Elmentem Nebo hegyére, majd azokra a helyekre, ahol a Megváltó lakott, s amelyeket ő szentelt meg. Csak nehezen tudom kifejezni érzéseimet, melyeket születési helyén, Betlehemben, majd életének későbbi színterein, így Názáretben és máshol fakasztott az iránta érzett tisztelet, majd amikor az Utolsó Vacsora – vagyis az Oltáriszentség megalapítása – színhelyén mutathattam be a szentmisét, s amikor újra

átelmélkedhettem a Kereszt misztériumát a Golgotán, ahol életét áldozta értünk. Ezeken a ma is sok szenvedésnek kitett, sőt az erőszak által ma is erősen beárnyékolt helyeken kivételes fogadtatásban volt részem, mégpedig nemcsak az Egyház részéről, hanem az izraeli és palesztin közösségek részéről is. Mélyen megindított a Siratófalnál elmondott ima és a Yad Vasem emlékhely meglátogatása is, mely a náci haláltábor áldozatainak szörnyű emlékét őrzi. Ezt a zarándokutatót a testvériség és a béke szelleme járta át, amit szívesen tekintek a Jubileum egyik legszebb ajándékának. Visszagondolva az e napokon átélt hangulatra, heves vágyat érzek arra, hogy sürgessem mindazoknak a problémáknak igazságos megoldását, melyektől még mindig szenvednek e szent helyeken az őket oly nagyra becsülő zsidók, keresztények és muzulmánok.

A nemzetközi adósságteher

14. A Jubileum a szeretet nagy eseménye is volt – nem is lehetett volna másként. Az előkészítés éveiben igyekeztem fokozott figyelmet ébreszteni a világot még mindig kínzó szegénység problémái iránt. Ezen a téren különös jelentőséget öltött a szegény országok nemzetközi eladósodásának problémája. Az felel meg a Jubileum szellemének, ha a nagylelkűség gesztusát gyakoroljuk e szegény országok felé, hiszen a Jubileum bibliai formája eredetileg éppen azt az időt jelentette, amikor a közösség a személyek közötti viszonyok igazságos és szolidáris helyreállítására vállalkozott, s ez még az elvesztett anyagi javak visszaadására is kiterjedt. Örömmel állapítom meg, hogy az utóbbi időben számos hitelező állam parlamentje szavazott azoknak a kétoldalú adósságoknak a jelentős csökkentése mellett, melyek éppen a legszegényebb, a leginkább eladósodott országokat sújtják. Szeretnék hangot adni óhajomnak, hogy az illetékes kormányok is gyorsan érvényre juttassák ezeket a parlamenti döntéseket. A többoldalú adósságok kérdése viszont, mely a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel szemben terheli a legszegényebb országokat, sokkal inkább problémákkal teli. Fontos lenne, hogy ezeknek a szervezeteknek a tagállamai – főként azok, melyek kezében a legtöbb döntési hatalom összpontosul – mielőbb megtalálják a szükséges konszenzust és gyorsan megoldják azt a kérdést, melytől számos ország továbbfejlődése függ, s mely súlyosan kihat számtalan ember gazdasági és egzisztenciális helyzetére is.

Új lendület

15. Mindez csak néhány kiragadott erővonala a jubileumi tapasztalatnak, mely sok szép emléket vésett a szívünkbe. Ha azonban a központi magját keressük annak az örökségnek, melyet számunkra hagyott, habozás nélkül a Krisztus-arc szemlélését emelem ki. Őt szemléltük történeti vonásaiban és misztériumában, őt fogadtuk be az Egyházban és a világban megnyilvánuló sokféle jelenléte szerint, őt hirdettük mint a történelem értelmét és az utunkon előttünk járó világosságot.

Most tehát magunk elé kell tekintenünk, „ki kell eveznünk a mélyre”, engedve Krisztus biztatásának: Duc in altum! Amit ebben az évben tettünk, az nem igazolhatja az önelégültséget, még kevésbé indok a tétlenségre. Éppen ellenkezőleg: az átélt élményeknek új lendületet kell fakasztaniuk bennünk, mely konkrét kezdeményezésekké alakítja a magával ragadó lelkesedést.

Maga Jézus is így figyelmeztet: „Aki az eke szarvára teszi kezét és hátrafelé néz, nem alkalmas az Isten Országára” (Lk 9,62). Isten Országának ügye nem tűri, hogy hátrafelé nézzünk, még kevésbé, hogy átadjuk magunkat a lustaságnak. Számos új dolog vár ránk, ezért tehát hatékony pasztorációs tervet kell kidolgoznunk a Jubileumot követő időre is.

Mindenesetre amit Isten segítségével eltervezünk, az verjen gyökeret a szemlélődésben és az imádságban is. Korunk állandó változások kora, amely gyakran aktivizmusba, öncélú cselekvésbe fullad. Ellene kell szegülnünk e kísértésnek, inkább kell „lennünk”, mint „tennünk”. Ezzel kapcsolatban arra a szemrehányásra emlékeztetek, melyet Mártának tett Jézus: „Sok mindenre gondod van és sok minden nyugtalanít, pedig csak egy a szükséges” (Lk 10,41-42). Mielőtt konkrét cselekvési formákat tárnék tehát elétek, ebben a szellemben szeretnék megosztani veletek néhány olyan elmélkedésre alkalmas gondolatot, mely Krisztus misztériumát, egész pasztorációs tevékenységünk végső alapját érinti.

II.

SZEMLÉLJÜK KRISZTUS ARCÁT

16. „Látni szeretnék Jézust” (Jn 12,21). Ez a kérés, melyet a Húsvét alkalmával Jeruzsálemben zárandokló görögök Fülöp apostolhoz intéztek, a mi fülünkben is visszacseng ebben a Jubileumi Évben. A kétezer évvel ezelőtti zárandokokhoz hasonlóan korunk emberei is azt kérik – nem mindig tudatosan – a mai keresztényektől, hogy ne csak „beszéljenek” Krisztusról, hanem bizonyos értelemben engedjék őt „látni” is. Vajon nem azt a hivatást kapta-e az Egyház, hogy Krisztus világosságát ragyogtassa fel a történelem minden korszakában, s hogy az új évezred nemzedékei elé is az ő arcát rajzolja elő?

Mindenesetre elviselhetetlen módon elszegényedik tanúságtételünk, ha nem vállalkozunk előzetesen mi magunk is arra, hogy szemléljük Krisztus arcát. A nagy Jubileumi Év hozzásegített bennünket ahhoz, hogy ezt fokozott elmélyüléssel tegyük. A Jubileum végén, amikor – magunkba zárva e különleges évben átélt élmények gazdagságát – ismét szokásos utunkra térünk, tekintetünket minden korábbinál szorosabban szegezzük az Úr arcára.

Az Evangéliumok tanúságtétele

17. Krisztus arcának szemlélése arra irányít bennünket, amit a Szentírás mond nekünk róla. Ezen a könyvön kezdettől fogva végigvonul az ő misztériuma, mely az Ószövetségben még elfátyolozva van csak jelen, az Újszövetségben azonban már teljesen föltárul, olyannyira, hogy Szent Jeromos határozottan állíthatja: „A Szentírás nem ismerése magának Krisztusnak a nem ismerése”.^[8] Lehorgonyozva a Szentírásban, megnyílunk a Lélek tevékenysége előtt (vö. Jn 15,26), aki maga ez írások forrása, valamint az apostolok tanúságtétele előtt (vö. uo., 27), akik elevenen megtapasztalták Krisztust: szemükkel látták, fülükkel hallották, kezükkel érintették (vö. 1 Jn 1,1) az élet Igéjét.

Az ő közvetítésükkel a hit látomását pontos történelmi tanúságtétel juttatja el hozzánk, melyet az Evangéliumok, összetett szerkezetük és eredeti beavató szándékuk ellenére is, tökéletesen hihetőnek szavatolnak.^[9]

18. Az Evangéliumok valójában nem állítják, hogy Jézus teljes életrajzát tartalmazzák a modern történettudomány elvárásainak megfelelően. Mégis, a Názáreti arca biztos történelmi alappal bontakozik ki belőlük, mivel az evangélisták hiteles tanúságtételekre támaszkodtak (vö. Lk 1,3) és olyan dokumentumok alapján dolgoztak, amelyeket az Egyház éber ellenőrzésének vetettek alá. A Szentlélek megvilágító tevékenysége következtében már az első órákról is biztos tanúk vallották azt az emberileg zavarba ejtő tényt, hogy Jézus szűz anyától született: Máriától, aki József jegyese volt. Azok, akik ismerték Jézust a Názáretben eltöltött mintegy harminc éven át (vö. Lk 3,23), az „ács fiáról” (Mt 13,55), sőt magáról az „ácsról” is biztos adatokkal szolgálnak, akinek megvolt a maga helye rokonsága körében (vö. Mk 6,3). Feljegyzik vallási érzékét, amely arra ösztönözte, hogy övével együtt részt vegyen a jeruzsálemi templomba tartó éves zarándoklaton (vö. Lk 2,41), s hogy rendszeresen megjelenjen városa zsinagógájában (vö. Lk 4,16).

Bár szerves és részletes beszámolóval nem rendelkezünk róla, mégis nyilvános működésének korszakáról sokkal bőségebbek az adatok, kezdve attól a pillanattól, amikor az ifjú galileait Keresztelő János megkereszteli a Jordánban. Ekkor felülről kapott tanúságtétel erősíti meg, s mint az Atya „szeretett fia” (Lk 3,22) megkezdte igehirdetését Isten Országának eljövételéről, melynek követelményeit és hatalmát nemcsak szavakkal, hanem a kegyelem és irgalom jeleivel is bizonyítja. Az Evangéliumok bemutatják, amint városokon és falvakon halad át az általa választott tizenkét apostol kíséretében (vö. Mk 3,13-19), asszonyok csoportja szolgál neki (vö. Lk 8,2-3), tömegek keresik és követik, betegek kérik gyógyító hatalmát, beszélgetőtársak hallgatják szavait több-kevesebb haszonnal.

Az evangéliumi elbeszélések abból a szempontból is egybehangzanak, hogy rámutatnak a Jézus és a korabeli vallási társadalom hangadó csoportjai között egyre növekvő feszültségre, egészen a végső kifejtetig, melynek drámai epilógusára a Golgotán kerül sor. A sötétség óráját azonban új, sugárzó hajnal követi, mely egyben végleges is. Az evangéliumi elbeszélések valóban azzal zárulnak, hogy a Názáretit mint a halál felett is győzedelmeskedőt mutatják be: bizonyosságot tesznek az üres sírról és hírt adnak a Feltámadott megjelenéseiről, melyek során a tanítványok – előbb megdöbbenéssel és elképedve, majd kimondhatatlan örömmel – élőként és sugárzóként fedezik őt fel, s fogadják tőle a Lelket (vö. Jn 20,22), valamint a parancsot, hogy „minden nép” számára hirdessék az Evangéliumot (Mt 28,19).

A hit útja

19. „Az Úr láttára öröm töltötte el a tanítványokat” (Jn 20,20). Az az arc, melyet az apostolok a feltámadás után szemlélnek, annak a Jézusnak az arcával azonos, akivel mintegy három éven át együtt éltek, s aki most új életének káprázatos valóságáról biztosítja őket, amikor megmutatja

nekik „kezét és oldalát” (uo.). Bizonyos, hogy nem hittek neki egykönnyen. Az emmauszi tanítványok csak hosszú lelki út megtétele után kezdtek hinni (vö. Lk 24,13-35). Tamás apostol csak a csoda megállapítása után hitt (vö. Jn 20,24-29). Valójában őt sem a Feltámadott látása és érintése győzte meg, csak a hit volt képes felfedni előtte titokzatos arcát. Olyan tapasztalat volt ez, melyet az apostoloknak már korábban meg kellett szerezniük Krisztus történeti élete folyamán, szembesülve azokkal a kérdésekkel, melyek minduntalan felötlöttek bennük, amikor Jézus gesztusaival vagy szavaival találkoztak. Csak a hit útján juthatunk el valóban Jézushoz; olyan úton, melynek szakaszait maga az Evangélium rajzolja meg a Fülöp Cezáreájában zajló, ismert jelenetben (vö. Mt 16,13-20). Jézus, mint aki meg akarja vonni küldetésének első mérlegét, tanítványait kérdezi arról, hogy kinek vélik őt „az emberek”. Ezt a választ kapja: „Van, aki Keresztelő Jánosnak, van, aki Illésnek, Jeremiásnak vagy valamelyik másik prófétának” (Mt 16,14). Helytálló válasz, mégis, milyen távol áll az igazságtól! A nép képesnek bizonyul felfogni ennek a rabbinak valóban kivételes vallási jelentőségét, akinek szavai végtelenül elbűvölik, de nem képes fölébe helyezni őt Isten választott embereinek, akik rajta hagyták nyomukat Izrael történetén. Jézus valójában egészen más, mint ők! „Övéitől” éppen azt a felismerési többletet várja el, mellyel eljuthatnak személye legmélyebb titkához: „Hát ti mit mondtok, ki vagyok?” (Mt 16,15). Csak a Péter által, majd vele együtt a mindenkori Egyház által megvallott hit vezet el titkának leglényegéhez: „Te vagy Krisztus, az élő Isten Fia” (Mt 16,16).

20. Hogyan jutott el Péter ehhez a hithez? S mit kell tennünk nekünk, ha egyre nagyobb meggyőződéssel szeretnénk az ő nyomában haladni? Máté megvilágítja ezt előttünk, mégpedig azokkal a szavakkal, melyekkel Jézus fogadja Péter vallomását: „Nem a test és vér nyilatkoztatta ki ezt neked, hanem az én mennyei Atyám” (Mt 16,17). A „test és vér” kifejezés az embert és a megismerés általános módját idézi. Jézus esetében ez a mód nem elégséges. A „kinyilatkoztatás” kegyelmére van szükség, mely az Atyától jön (vö. uo.). Lukács hasonló értelmű kijelentést tesz, amikor megjegyzi, hogy ez a párbeszéd a tanítványokkal olyankor zajlott le, amikor Jézus „egyszer egyedül imádkozott” (Lk 9,18). Ez a két egybehangzó megállapítás tudatosíthatja bennünk, hogy az Úr arcát a magunk erejéből nem vagyunk képesek tökéletesen szemlélni, hanem engednünk kell, hogy kézen fogjon minket a kegyelem. Csak a csend és az imádság élménye nyújthatja azt a keretet, amelyben megérlelődhet és kibontakozhat e misztérium legigazabb, leghűségesebb és legszerveesebb ismerete. Ennek a misztériumnak legteljesebb összefoglalása János evangélista ünnepélyes kijelentésével történik: „S az Ige testté lett, és közöttünk élt. Láttuk dicsőségét, az Atya Egyszülöttének dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be” (Jn 1,14).

A misztérium mélysége

21. Az Ige és a test, az isteni dicsőség és ennek sátra az emberek között! Ennek a két végletnek szoros és felbonthatatlan egysége határozza meg Krisztus identitását, a Kalkedóni Zsinat (451) klasszikus formulája szerint: „Egy személy két természetben”. A személy az örök Igének, az Atya Fiának a személye, és kizárólag ő. A két természet összekeveredés nélkül, de ugyanakkor szétválaszthatatlanul az isteni és az emberi személy. [10]

Tudatában vagyunk annak, hogy fogalmaink és szavaink korlátozottak. A meghatározási formula azonban, jóllehet továbbra is emberi marad, gondos mérlegelés eredményeként foglalja össze az egyház tanítását, s általa valamiképpen megsejthetjük a misztérium kimeríthetetlen mélységét is. Igen, Jézus valódi Isten és valódi ember! Krisztus Tamás apostolhoz hasonlóan az Egyházat is szüntelenül arra hívja, hogy érintse sebeit, azaz ismerje el Máriától kapott teljes emberségét, melyet halálra adtak, majd átlényegült a Feltámadásban: „Nyújtsd ide az ujjadat és nézd kezemet! Nyújtsd ki a kezedet és tedd oldalamba!” (Jn 20,27). És Tamáshoz hasonlóan az Egyház is leborulva imádja a Feltámadottat az ő isteni ragyogásának teljességében, s állandóan hangzik kiáltása: „Én Uram és Istenem!” (Jn 20,28).

22. „Az Ige testté lett” (Jn 1,14). Krisztus misztériumának ezt a megrendítő Szent János-i ábrázolását az egész Újszövetségi Szentírás megerősíti. Pál apostol szintén ezt az elgondolást teszi magáévá, amikor megállapítja, hogy Isten Fia „test szerint Dávid nemzetségéből született” (Róm 1,3; vö. 9,5). Manapság, amikor a kortárs kultúra számos területét a racionalizmus kerítette hatalmába, elsősorban a Krisztus istenségébe vetett hit okoz problémát; más történelmi és kulturális körülmények között azonban főként Jézus emberségének konkrét és történelmi jellege ment feledésbe. Az Egyház hite szempontjából azonban lényeges és elvülhetetlen az a megállapítás, hogy valóban az Ige „lett testté”, s hogy magára vette az emberi természet minden sajátosságát, a bűnt kivéve (vö. Zsid 4,15). Ilyen látószögből nézve a Megtestesülés valóban kenézisa Isten Fiának, aki megfosztja magát az örökkévalóság óta hozzá tartozó dicsőségtől (vö. Fil 2,6-8; 1 Pt 3,18).

Másrészt azonban Isten Fiának ez a leereszkedése nem öncélú, hanem inkább Krisztus teljes emberségét is magába ölelő megdicsőülésének előkészítője: „Ezért Isten felmagasztalta, és olyan nevet adott neki, amely fölötte van minden névnek, hogy Jézus nevére hajoljon meg minden térd a mennyben, a földön és az alvilágban, s minden nyelv hirdesse az Atyaisten dicsőségére, hogy Jézus Krisztus az Úr” (Fil 2,9-11).

23. „Uram, a te arcodat akarom keresni” (Zsolt 27[26],8). A zsoltáros régi törekvése nem teljesülhet intenzívebben és meglepőbben, mint Krisztus arcának szemlélése által. Benne valóban megáldott minket Isten, és „ránk ragyogtatta arcát” (vö. Zsolt 67[66],2). Egyidejűleg, mivel egyszerre Isten és ember, kinyilatkoztatja számunkra az ember legautentikusabb arcát is, „megmutatja az embernek magát az embert”.^[11]

Jézus az „új ember” (vö. Ef 4,24; Kol 3,10), aki arra hívja a bűntől megváltott emberiséget, hogy vegyen részt az ő isteni életében. A Megtestesülés misztériumában egy olyan antropológia alapjai nyugosznak, mely képes meghaladni saját korlátait és ellentmondásait is, hogy magához Istenhez jusson, sőt, a „megistenülés” távlata nyílik előtte, mivel a megváltott ember Krisztusba épül és így közel kerül a Szentháromság bensőséges életéhez. A szentatyák gyakran hangoztatták a Megtestesülés misztériumának ezt a szóteriológiai dimenzióját: csak mivel Isten Fia valóban emberré lett, azért lehet az ember, benne és általa, valóban Isten gyermekévé.^[12]

A Fiú arca

24. Isteninek és emberinek ez az azonossága erőteljesen nyilatkozik meg az Evangéliumokban; bennük egész sor olyan elem található, melyek segítségével bepillantást nyerhetünk abba a „határmezsgyébe”, amit Krisztus önmagáról alkotott tudata jelent. Az Egyház nem kételkedik abban, hogy Istentől sugallt elbeszéléseikben az evangélisták helyesen fogák fel a Jézus által mondottak alapján az ő saját személyének igazságát és azt, ahogy arról gondolkodott. Vajon nem éppen ezt fejezi-e ki Lukács, amikor beszámol az alig tizenkét éves Jézus első, a jeruzsálemi Templomban mondott szavairól? Ezek szerint a szavak szerint tudatában volt annak, hogy egyedülálló kapcsolatban áll Istennel: „fiaként” viszonyul hozzá. Hiszen anyjának is, aki beszámol neki arról, milyen nagy aggodalommal kereste őt Józseffel együtt, habozás nélkül ezt válaszolja: „De miért kerestetek? Nem tudtátok, hogy nekem Atyám dolgaiban kell lennem?” (Lk 2,49). Nincs tehát semmi rendkívüli abban, hogy érettségre jutva olyan nyelvet használ, mely határozottan kifejezi misztériumának mélységét – ahogy erről bőszégesen megemlékeznek a szinoptikus evangéliumok (vö. Mt 11,27; Lk 10,22), főként azonban János evangélista. Önmagáról alkotott tudata felől nem hagy kétséget Jézus: „Az Atya bennem van s én az Atyában vagyok” (Jn 10,38).

Ha szabad is fenntartani annak lehetőségét, hogy az emberi létmódnak megfelelően Jézus, aki „gyarapodott bölcsességben, korban s kedvességben” (Lk 2,52), saját misztériumának emberi tudatát is fokozatosan bontakoztatta ki, mígnem megdicsőült embersége tökéletesen kifejeződött, mindazonáltal kétségtelen, hogy Jézus már emberi életében tudatában volt annak, hogy ő Isten Fia. János ezt külön hangsúlyozza, sőt, egyenesen azt állítja, hogy végeredményben éppen emiatt vetették és ítélték el Jézust: azért törtek az életére, mert „nemcsak hogy megszegte a szombatot, hanem az Istent is Atyjának nevezte, s így egyenlővé tette magát az Istennel” (Jn 5,18). Jézus emberi tudatának a Getszemáni kertben és a Golgotán kell elszenvednie a legnehezebb próbát. De még a szenvedés és a halál sem tudja megingatni benne azt a derűs bizonyosságot, hogy ő a mennyei Atya Fia.

A fájdalmas arc

25. Krisztus arcának szemlélése így elvezet bennünket misztériuma legparadoxabb vetületéhez, mely az utolsó órán, a Kereszt órájában nyilvánul meg. Misztérium ez a misztériumban, melyet az emberi teremtmény csak leborulva imádkozhat.

Az Olajfák kertjében vívott haláltusa jelenete élénken rajzolódik szemünk elé. A rá váró megpróbáltatás gondolatától lesújtva Jézus egyedül áll Isten előtt, és a maga szokásos, bizalommal teli gyengéd módján szólítja őt: „Abba, Atya”. Arra kéri őt, hogy ha lehetséges, vegye el tőle a szenvedés kelyhét (vö. Mk 14,36). Az Atya azonban, úgy tűnik, nem akarja meghallani Fiának hangját. Jézusnak, hogy visszaadhassa az embernek az Atya arcát, nemcsak az ember arcát kell magára vennie, hanem a bűn „arcát” is: „Ő [az Atya] azt, aki bűnt nem ismert, „bűnné” tette értünk, hogy benne „Isten igazságossága legyünk” (2 Kor 5,21).

Ennek a misztériumnak felfoghatatlan mélységét újra és újra megpróbáljuk kimeríteni. A

paradoxon a maga teljes élességével abban a fájdalommal teli, sőt látszólag elkeseredett kiáltásban nyilvánul meg, melyet Jézus hallat a Kereszten: „Eloi, Eloi, lamma szabaktáni?” Ez annyit jelent: Istenem, Istenem, miért hagytál el?” (Mk 15,34). Elképzelhető-e ennél nagyobb gyötrelém, sűrűbb homály? Valójában Jézusnak ez a szorongó „miértje”, miközben megőrzi a kimondhatatlan fájdalom élményét, a 22. Zsoltár első szavait idézve fordul az Atyához, s közben bevilágítja az imádság egészének fénye, mellyel a zsoltáros érzelmeket felkavaró módon vegyíti a szenvedést és a bizalmat. A zsoltár ugyanis így folytatódik: „Atyáink benned reménykedtek, reméltek s te megszabadítottad őket... Ne maradj távol szükségemben, légy közel, mert sehol sincs segítség!” (Zsolt 22[21],5. 12).

26. Kedves Testvérek, Jézusnak a Kereszten elhangzó kiáltása nem egy elkeseredett ember szorongását fejezi ki, hanem a Fiú imáját, aki szeretetből Atyjának ajánlja lelkét valamennyiünk üdvére. Ugyanakkor, amikor Atyjától „elhagyatva” bűneinkkel azonosul, egyben az Atya kezébe is „ajánlja” lelkét. Tekintetét az Atyára szegezi. Egyedül ő ismeri Istent, egyedül neki van élménye róla, s éppen ezért még ebben a sötét órában is világosan látja a bűn súlyát és végtelenül szenved miatta. Egyedül ő, aki látja az Atyát és tökéletesen élvezi ezt az ismeretet, mérheti fel teljesen, mit jelent a bűn miatti ellenállás az Atya szeretetével szemben. Passiója, mielőtt testi szenvedés lenne, s annál sokkal magasabb fokon, a lélek elviselhetetlen szenvedését jelenti. A teológiai hagyomány nem mulasztotta el feltenni a kérdést: hogyan lehetséges az, hogy Jézus, miközben mély egységben maradt Atyjával, aki természeténél fogva öröm és boldogság, egyidejűleg haláltusáját vívta, egészen az elhagyatottságot kifejező kiáltásig. E két, látszólag összeférhetetlen elem egyidejű jelenléte valójában a hüposztatikus unió kimeríthetetlen mélységében leli magyarázatát.

27. Ezzel a misztériummal szembesülve a teológiai kutatás mellett az a bőséges hagyomány jelenthet komoly segítséget, melyet a Szentek „megélt teológiája” jelent. Ők értékes útmutatásokkal szolgálnak nekünk, amellyel megkönnyítik a hit megérzéseinek feldolgozását, mivel némelyikük különleges világosságot kapott ajándékba a Szentlélektől; de segítségünkre siet az a tapasztalatuk is, melyet a misztikus hagyományban „sötét éjszakának” nevezett rettenetes állapotról szereztek. A szentek gyakran éltek át ahhoz hasonló élményt, mint amit Jézus tapasztalt a kereszten: a boldogság és a fájdalom paradox vegyületét. Az Isteni Gondviselés Dialógusa című könyvében az Atyaisten megmutatja Sziénai Katalinnak, hogy a szent lelkekben egyszerre képes jelen lenni az öröm és a szenvedés: „A lélek boldogan és fájdalmasan állja: fájdalmasan a felebarát bűne miatt, és boldogan az egyesülés és a szeretet érzülete által, amelyet Én adtam neki. A tökéletesek az én egyszülött Fiamat, a szeplőtelen Bárányt követik, aki a kereszten egyszerre volt boldog és szenvedő.”^[13] Hasonlóképpen Lisieux-i Teréz is Jézussal való közösségben éli át halálos szenvedését, maga is megtapasztalja a boldog és szenvedő Jézus paradoxonát: „Urunk az Olajfák kertjében élvezte a Szentháromság minden gyönyörét, haláltusája mégis kegyetlen volt. Misztérium ez, de mondhatom, megértettem belőle valamit saját élményeim alapján.”^[14] Nagyszerű tanúságtétel ez! Egyébként az evangélisták elbeszélése is megerősíti az egyháznak ezt a Krisztus tudatáról kialakított álláspontját, mikor úgy mutatja be Jézust, hogy ő

még a gyötrelem szakadékaiban is bocsánatért könyörög hóhéraiért (vö. Lk 23,34), s gyermeki bizalommal a végsőig ráhagyatkozik Atyjára: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet” (Lk 23,46).

A Feltámadott arca

28. Az Egyház, ahogy Nagypénteken és Nagyszombaton is, szüntelenül szemléli ezt az átvérzett arcot, melyben Isten élete van elrejtve és amely üdvösséget ad a világnak. Krisztus arcának szemlélése azonban nem állapodhat meg a Megfeszített képénél. Ő a Feltámadott! Ha nem így lenne, nem lenne értelme a mi tanításunknak és nem lenne értelme a hitünknek sem (vö. 1 Kor 15,14). A feltámadás az Atya válasza volt Jézus engedelmességére, ahogy a Zsidókhöz írt levél említi: „Földi életében hangosan kiáltozva, könnyek között imádkozott, s könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól, és hódolataért meghallgatásra talált. Annak ellenére, hogy ő volt a Fiú, a szenvedésből engedelmességet tanult. Műve befejeztével pedig örök üdvösséget szerzett azoknak, akik engedelmeskednek neki” (5,7-9).

Ezentúl a feltámadott Krisztusra szegezi tekintetét az Egyház. Péter nyomdokában jár, aki könnyekre fakadt tagadása után, és újra elindult, érthető aggodalommal vallva meg Krisztus iránti szeretetét: „Tudod, hogy szeretlek” (vö. Jn 21,15-17). Az Egyház Pál társává szegődik, aki a damaszkuszi úton találkozott Krisztus villámcsapásszerű jelenlétével: „Számomra az élet Krisztus, a halál pedig nyereség” (Fil 1,21).

Kétezer évvel ezeket az eseményeket követően úgy éli át őket az Egyház, mintha ma történtek volna. Krisztus arcában ő, a Jegyes, saját kincsét, örömét szemléli: „Dulcis Iesu memoria, dans vera cordis gaudia”: édes Jézusnak az emléke, a szív valódi öröme fakad belőle! Ez az élmény erősíti az Egyházat, amikor ma is útnak indul, hogy a harmadik évezred kezdetén is hirdesse Krisztust a világnak: „Jézus Krisztus ugyanaz tegnap, ma és mindörökké” (Zsid 13,8).

III.

KEZDJÜK ÚJRA KRISZTUSBAN

29. „S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig” (Mt 28,20). Ez a bizonyosság, kedves Testvérek, kétezer éven át elkísérte az Egyházat, s a Jubileum ünneplése során is megelevenedett szívünkben. Keresztény életünk számára megújult lendületet kell merítenünk belőle, s utunk során ihlető erőként kell hozzá folyamodnunk. A Feltámadott köztünk való jelenlétének tudatában tesszük fel ma azt a kérdést magunknak, melyet Péterhez intéztek Jeruzsálemben pünkösi beszéde után: „Mit tegyünk hát?” (ApCsel 2,37).

Bizakodó optimizmussal faggatjuk magunkat, mindazonáltal nem becsüljük alá a problémákat. Természetesen nem engedhetünk annak a naiv kísértésnek, mely varázsigé formájában minket is befolyásolni próbál korunk nagy kihívásaival szemben. Nem: minket nem valami varázsigé fog megmenteni, hanem egy Személy, s a minket vezérlő bizonyosság: Veletek vagyok!

Nem „új programot” kell kitalálnunk. A program már megvan: ugyanaz, mint mindig is, az

Evangélium és az élő Hagymány öröksége. Végeredményben Krisztus köré összpontosul, őt kell megismernünk, szeretnünk, követnünk, hogy benne részesei lehessünk a Szentháromság életének, s hogy vele együtt átalakíthassuk a történelmet, mígnem beteljesedik az a mennyei Jeruzsálemben. Ez a program nem változik együtt a különféle korokkal és kultúrákkal, mégha számol is a létükkel, hogy őszinte párbeszédet és hatékony kommunikációt folytathasson velük. Ezt a mindenkori programot tekintjük sajátunknak a harmadik évezredben is.

Mindazonáltal le kell fordítanunk, az egyes közösségek létfeltételeihez igazított pasztorációs irányelvek formájában. A Jubileum rendkívüli alkalmat jelentett számunkra ahhoz, hogy néhány évre elkötelezzük magunkat az egész Egyház számára közös úton, ahol is a Szentháromság témája köré építjük a katekézist, és sajátos pasztorációs tevékenységgel kísérjük, hogy termékennyé tegyük a jubileumi ünneplést. Szeretném kifejezni köszönetemet azért a szívélyes fogadtatásért, mellyel A harmadik évezred közeledtével kezdetű apostoli levelém javaslatait magatokévá tettétek. Most azonban nem közvetlen cél lebeg előttünk, hanem a hétköznapi pasztoráció szélesebb és nem kevésbé követelő horizontja. Az egyetemes és elidegeníthetetlen koordináták közepette szükség van arra, hogy az Evangélium egyedülálló programja továbbra is megjelenjen minden egyházi közösség szintjén – ahogy az mindig is történt. A részegyházakban lehet ugyanis kijelölni a program konkrét elemeit – céljait és munkamódszereit, a személyek képzését és értékelését, a szükséges eszközök feltárását –, melyek segítségével Krisztus hirdetése eljut a konkrét személyekhez, közösségeket formál és az evangéliumi értékekről tett tanúságtétel által mélységében is átjárja a társadalmat és a kultúrát.

Élénken buzdítom tehát a részegyházak főpásztorait, akiket Isten népének különféle tagjai segítenek munkájukban, hogy bizalommal jelöljék ki a jövő felé vezető út szakaszait, s az egyházmegyei közösségek döntéseit hozzák összhangba a szomszédos egyházak, valamint az egyetemes Egyház döntéseivel.

Ennek az összhangnak a kialakítását minden bizonnyal meg fogja könnyíteni az a – mára szokásossá vált – kollegiális együttműködés, mely a püspöki konferenciák püspökei között és a zsinatokon kialakult. Vajon nem éppen ez-e a püspöki szinódus földrészenkénti gyűléseinek is az értelme, melyek a Jubileum előkészítésében segítettek, kidolgozva azokat az irányvonalakat, melyek a különféle feltételek közepette és kultúrákon belül meghatározták az Evangélium hirdetésének módjait? A gondolkodás e gazdag kincsét nem engedhetjük veszendőbe menni, hanem konkrétumokba kell átültetnünk.

A pasztoráció megújításának feladata áll tehát előttünk. Oly lelkesítő munka ez, mely mindannyiunkra vár. A közös irányvétel kialakítása érdekében mindenesetre szeretnék kiemelni néhány elsődleges pasztorációs feladatot, melyeket különös erővel domborított ki a nagy Jubileum tapasztalata.

A szentség

30. Mindenekelőtt nem habozok kijelenteni, hogy az a távlat, melyhez egész pasztorációs haladásunkat igazítanunk kell, a szentség távlata. Nem ez volt-e a jubileumi búcsú végső értelme is: Krisztus különös kegyelmet kínált nekünk, hogy minden megkeresztelt élete mélységesen megtisztuljon és megújuljon?

Kívánom, hogy a Jubileum résztvevői közül sokan élvezhessék ezt a kegyelmet, annak tudatában, hogy ez a kegyelem igényteli. Miután véget ért a Jubileum, folytatódik a megszokott út, a szentség bemutatása mindazonáltal a lelkipásztori munka minden korábbinál inkább sürgető feladata marad.

Újra fel kell tehát fedezni, a maga teljes hordereje szerint, a Lumen gentium kezdetű, Egyházzól szóló dogmatikai konstitúció V. fejezetének programját: mely szerint „az Egyházban mindenki meg van hívva az életszentségre”. A zsinati atyák nem azért tulajdonítottak oly nagy jelentőséget ennek a tárgykörnek, hogy spirituális jelleget adjanak az egyháztannak, hanem inkább azért, hogy kifejlesszék a benne rejlő sajátos lendítőerőt. Az, hogy újból felfedezték az Egyház „misztérium”-jellegét – vagyis hogy „az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből egybegyűlt nép”^[15] –, a „szentség” újbóli fölfedezéséhez is el kellett hogy vezessen, abban az alapvető értelemben, hogy az Egyház Ahhoz tartozik, aki maga „a háromszor Szent” (vö. Iz 6,3). Amikor azt mondjuk, hogy az Egyház szent, akkor Krisztus Jegyeseként gondolunk rá, akiért éppen azért áldozta fel magát a mi Urunk, hogy megszentelje (vö. Ef 5,25-26). A szentségnek ez az – úgyszólván – objektív ajándéka minden megkereszteltnek felkínáltatik.

Az ajándék azonban feladatként fogalmazódik meg, mely minden keresztény élet követendő irányelve marad: „Az az Isten akarata, hogy szentek legyetek” (1 Tessz 4,3). Ez a kötelezettség nemcsak néhány keresztényre érvényes: „Bármilyen rendű-rangú keresztény ember meg van hívva a teljes értékű keresztény életre és a tökéletes szeretetre”.^[16]

31. Amikor ezt az elemi igazságot tesszük annak a lelkipásztori programnak az alapjává, melyet az új évezred kezdetén hirdetünk, úgy tűnhet első pillantásra, hogy ez kevésbé ültethető át a gyakorlatba. Hiszen be lehet-e „programozni” a szentséget? Vajon mit jelenthet ez a szó a lelkipásztori terv összefüggésében?

Valójában súlyos következményeket von maga után az a tény, hogy lelkipásztori programunkat a szentség jele alá helyezzük. Azt a meggyőződést fejezi ki, hogy ha a keresztség révén valóban Isten szentségének leszünk részesei – amennyiben Krisztusba épülünk és az ő Lelkében veszünk lakást általa –, akkor nem elégedhetünk meg a középszerű élettel, mely minimalista erkölcsöt és felületes vallásosságot követ. Ha azt kérdezzük egy katekumentőt: „Meg akarod-e kapni a keresztséget?”, valójában ezt a kérdést szegezzük neki: „Akarsz-e szentté válni?” Ezzel pedig a Hegyi Beszéd radikális követelményeivel szembesítjük: „Legyetek hát tökéletesek, amint mennyei Atyátok tökéletes!” (Mt 5,48).

Ahogy maga a Zsinat is kifejtette, nem szabad félreérteni a tökéletességnek ezt az eszményét, mintha olyan rendkívüli életet feltételezne, melyre csak a szentség néhány „zsenije” képes. A szentség útjai sokfélék és mindenkinek a saját hivatásához igazodnak. Hálát adok az Úrnak, aki megengedte nekem, hogy az utóbbi néhány évben oly sok keresztényt avathattam boldoggá, illetve szentté, köztük számos világit is, akik a leghétköznapibb életkörülmények között váltak szentté. Ideje, hogy újra, meggyőződéssel, mindenki elé célul tűzzük a hétköznapi keresztény életnek ezt a „magas fokát”: az egyházi közösség és a keresztény családok egész életének ebbe az irányba kell haladnia. Nyilvánvaló azonban, hogy a szentség útjai egészen személyesek, s hogy a szentség valódi pedagógiájára van szükség, mely képes az egyes személyek saját ritmusához alkalmazkodni. Ennek a pedagógiának magába kell építenie mindazt a gazdagságot, melyet a személyes és csoportos segítségnyújtás hagyományos formái, illetve azok az újabb formái tartalmaznak, melyeket az Egyház által elismert különféle társulatok és mozgalmak fogalmaztak meg.

Az imádság

32. A szentségnek ehhez a pedagógiájához olyan kereszténységre van szükség, mely mindenekelőtt az imádság művészetét gyakorolja. A Jubileumi Év minden korábbinál intenzívebben élte meg a személyes és közösségi imát. Tudjuk azonban, hogy az imádság nem tekinthető automatizmusnak. Tanulnunk kell imádkozni, mindig újból be kell fogadnunk az isteni Mester ajkainak művészetét, ahogy az első tanítványok is tették: „Uram, taníts meg minket imádkozni!” (Lk 11,1). Az imádság során kialakul az a párbeszéd Krisztussal, amely bensőséges barátai közé emel bennünket: „Maradjatok hát bennem, s akkor én is bennetek maradok” (Jn 15,4). Ez a kölcsönösség a keresztény élet lényege, lelke, s egyben minden hiteles pasztorációs élet feltétele is. Ha sikerült megvalósítani a Szentlélek segítségével, akkor – Krisztussal és Krisztusban – elvezet bennünket az Atya arcának szemléléséhez. Megismerni a keresztény imádság e szentháromságos szerkezetét, mely mindenekelőtt a liturgiában, az egyházi életnek e csúcspontját és forrását jelentő [17] közegében, de ugyanakkor a személyes tapasztalatban is élhető – ez a titka a valóban eleven kereszténységnek, melyet nem a jövőtől való félelem kormányoz, mivel mindig újra visszatér a forráshoz és újjáéled általa.

33. Vajon nem „az idők jele”-e az a tény, hogy a szekularizáció széles előretörése ellenére is a lelkiesség elterjedt igényével találkozunk manapság a világban, s ez nagyrészt éppen az imádság iránti megújult igényben mutatkozik meg? A többi vallások, melyek ma már széles körben megtalálhatók a kereszténység hagyományos területein, maguk is felkínálják válaszaikat erre az igényre, és pedig gyakran egészen vonzó módon. Mivel mi abban a kegyelemben részesültünk, hogy hiszünk Krisztusnak, aki kinyilatkoztatja az Atyát és üdvözíti a világot, a mi feladatunk megmutatni, milyen mélységekig képes elhatolni a vele való kapcsolat.

Az Egyház nagy misztikus hagyománya, mind a keleti, mind pedig a nyugati, sokat taníthat nekünk ezzel kapcsolatban. Megmutatja, hogyan fejlődhet az imádság valódi szeretetpárbeszédé, míg nem tökéletesen átjárja az isteni Kedves az emberi személyt, aki együtt

lűktet a Szentlélekkel, s gyermeki bizalommal ráhagyatkozik az Atya szívére. Eleven tapasztalathoz juthatunk így Krisztus ígéretéről: „Aki szeret engem, azt Atyám is szeretni fogja. Én is szeretni fogom, és kinyilatkoztatom magam neki” (Jn 14,21). Olyan út ez, melyet teljes egészében a kegyelem kormányoz. Szilárd lelki elkötelezettséget követel, a megtisztulás fájdalmas élményei (a „sötét éjszaka”) is hozzátartoznak, a különböző formák közvetítésével azonban elvezet ahhoz a kimondhatatlan örömhöz, melyet a misztikusok „jegyesi egyesülésként” éltek át. Hogyan is feledkezhetnénk meg ezen a helyen arról a tanításról, amelyet – oly sok fényes tanúság mellett – Keresztes Szent János és Avilai Szent Teréz fejtett ki?

Igen, kedves Testvérek, keresztény közösségeinknek az ima hiteles „iskoláivá” kell válniuk, ahol a Krisztussal való találkozás nemcsak segítségkérés formájában nyilvánul meg, hanem hálaadás, dicséret, imádás, szemlélődés, figyelés, heves érzelmek formájában is – egészen a szív valódi „bolondságáig”. Intenzív imára van szükség, amely azonban nem térít el a történelem elkötelezett alakításától: amikor megnyitja a szívet Isten szeretete előtt, megnyitja egyben a testvér szeretete előtt is és képessé tesz arra, hogy Isten szándékai szerint építsük a történelmet.^[18]

34. Bizonyos, hogy azok a hívek, akik különleges, Istennek szentelt életre kaptak hivatást, az imádságot is különleges formában hivatottak gyakorolni, mivel hivatásuk természeténél fogva fokozottan készségessé teszi őket a szemlélődés tapasztalataira, nekik pedig nagylelkű buzgalommal kell keresniük ezeket. Tévedünk azonban, ha azt gondoljuk, hogy az egyszerű keresztények beérhetik felületes imádsággal, mely nem képes betölteni életüket. Mivel a mai világ számos megpróbáltatást mér a hitre, az ilyen felületesen imádkozók nemcsak középszerű keresztényeknek bizonyulnak, hanem „veszélyeztetett keresztényeknek” is. Az az alattomos veszély fenyegeti őket, hogy hitük fokozatosan elsorvad, s végül még a „pótszerek” csábításának is engednek, s hajlani kezdenek a pótvallások kínálata vagy a babona szélsőséges formái felé.

Szükség van tehát arra, hogy az imádságra nevelés központi helyet foglaljon el az egész lelkipásztori programban. Jómagam azt tervezem, hogy a szerdai katekizisek folyamán a zsolttárokról folytatok elmélkedést, kezdve a Laudes zsolttáraival, melyek az Egyház nyilvános imájának kezdetén egész napunk megszentelését és irányítását szolgálják. Mennyire hasznos lenne, ha nemcsak a szerzetes-, hanem a plébániaközösségek is élnének velük, hogy egész életüket az imádság hassa át! Újra vissza kellene adni – természetesen a szükséges körültekintéssel – a népi imaformák értékét, és főleg nevelni kellene a népet a liturgikus imádságra. Talán sokkal közelebb járunk ahhoz az időhöz, amikor a keresztény közösség összehangolja majd a pasztorációs tevékenység és a világban tett tanúságtétel sokféle formáját a szentmise ünneplésével és alkalmanként a Laudes és a Vesperás elmondásával, mintsem gondolnánk! A számos elkötelezett keresztény csoport tapasztalata, mégha zömükben világiak alkotják is őket, ezt bizonyítja.

A vasárnapi eucharisztia ünneplése

35. Legnagyobb figyelmünket tehát a liturgiára kell irányítanunk. Ez „az a csúcs, amelyre az

egyház tevékenysége irányul; ugyanakkor az a forrás is, amelyből fakad minden ereje”.^[19] A huszadik században, különösen a Zsinat óta, sokat fejlődött a keresztény közösség a szentségek – főként az Eucharisztia – ünneplésében. Továbbra is ki kell tartanunk ebben az irányban, különös szerepet tulajdonítva a vasárnapi eucharisztikus ünnepnek és magának a vasárnapnak is, a hit különleges napjaként tartva számon, a feltámadt Úr napjaként, amikor – mint hetenként ismétlődő valódi Húsvéton^[20] – megkapjuk a Szentlélek ajándékát. A keresztény időt kétezer év óta „a hét első, szombatot követő napjának” (vö. Mk 16,2-9; Lk 24,1; Jn 20,1) az emlékezete tagolja, amikor a feltámadt Krisztus a béke és a Szentlélek ajándékát adta az apostoloknak (vö. Jn 20,19-23). Krisztus feltámadása az az eredeti esemény, melyre a keresztény hit épül (vö. 1 Kor 15,14), s mely az idő misztériumának közepén foglal helyet, egyben pedig megelőlegezi az utolsó napot is, amikor majd újra eljön Krisztus, dicsőségben. Nem tudjuk, milyen eseményeket tartogat számunkra a most kezdődő évezred, de bizonyosak vagyunk abban, hogy Krisztus tartja majd kezében, aki a „Királyok Királya és az Urak Ura” (Jel 19,16), s hogy amikor az ő Húsvétját ünnepli az Egyház – nemcsak egyszer az évben, hanem minden vasárnap –, akkor újra és újra „minden nemzedéknek meg akarja mutatni a történelem tengelyét, amelyhez kapcsolódik a világ eredetének és végső rendeltetésének misztériuma”.^[21]

36. A Dies Domini kezdetű apostoli levél nyomában szeretném tehát szorgalmazni, hogy az eucharisztia ünneplésén való részvétel minden megkeresztelt számára valóban a vasárnap szíve legyen. Olyan elkötelezettség ez, melyről nem szabad lemondanunk, s amellyel nemcsak kötelességet teljesítünk, hanem azért veszünk részt rajta, mert szükségszerű eleme a valóban tudatos és hitvalló keresztény életnek. Olyan évezredbe lépünk, melyet a kultúrák és vallások összekeveredése jellemez, még a korábbi keresztény országokban is. Számos vidéken csak „kisdéd nyáj” (Lk 12,32) a keresztények csoportja, vagy legalábbis azzá válik. Ez a körülmény azzal a kihívással szembesít, hogy – igen gyakran magunkra maradvány vagy nehézségekkel küszködve – a korábbinál jóval határozottabban kell kiállnunk sajátosságaink mellett. Az egyik ilyen sajátosság éppen a vasárnapi szentmisén való részvétel kötelezettsége. Amikor azonban Isten családjaként minden héten egybegyűlnek a keresztények az élet Igéjének és Kenyerének asztala körül, akkor a vasárnapi szentmise a szétszóródás ellen is felvértezi őket. Azzá a kitüntetett helyé válik, ahol állandóan hirdetjük és megvalósítjuk a közösséget. Az Úr napja, éppen a szentmisén való részvétel által, az Egyház napjává is válik,^[22] s általa az Egyház hatékonyan betöltheti az egység szentségének szerepét.

A kiengesztelődés szentsége

37. Szorgalmazni kívánom ezen túlmenően a lelkipásztori bátorság megújulását is, hogy általa a keresztény közösségek mindennapi pedagógiája meggyőző és hatékony módon tudja felkínálni a kiengesztelődés szentségének gyakorlatát. Emlékeztek talán, hogy 1984-ben Reconciliatio et poenitentia kezdetű szinódus utáni buzdításommal szólottam erről a témáról, összegyűjtve azokat a tapasztalatokat, melyeket a püspöki szinódus e kérdéskörnek szentelt gyűlése fogalmazott meg. Arra szólítottalak fel benneteket, hogy minden lehető erőfeszítést tegyetek meg „a büntudat” válságának leküzdésére, melyet a kortárs kultúrában tapasztalnunk kell,^[23] de még inkább

igyekeztem újra felfedeztetni veletek, hogy Krisztus maga a *mysterium pietatis*: az, akiben Isten megmutatja számunkra együttérző szívét, és teljesen kiengesztelődik velünk. Krisztusnak ezt az arcát kell újra felfedeznünk a bűnbánat szentsége segítségével is, amely a keresztény ember számára „a szokásos útja annak, hogy elnyerje a keresztség óta elkövetett súlyos bűnök bocsánatát”. [24] Amikor az általam említett szinódus ezt a problémát érintette, mindenki maga előtt látta e szentség válságát, mely főként a világ egyes régióiban jelentkezik. E válságot előidéző okok nem szűntek meg az eltelt rövid időközben. A Jubileumi Év azonban, melyet különösen jellemzett a szentségi gyónás fokozott igénybevétele, bátorító üzenetet intézett hozzánk, melyet nem szabad figyelmen kívül hagynunk: ha számos hívő, s köztük igen sok fiatal is, gyümölcsöző módon élt e szentséggel, akkor valószínűleg szükség van arra, hogy a lelkipásztorok nagyobb bizalommal, nagyobb kreativitással és nagyobb kitartással mutassák be azt a híveknek és emeljék ki értékeit. Kedves Paptestvérek, az átmeneti válságok nem bírhatnak minket arra, hogy lemondjunk hivatásunkról! Az Úr ajándékai – s a szentségek a legdrágábbak közül valók – Attól származnak, aki jól ismeri az emberi szívet, s aki Ura a történelemnek.

A kegyelem elsődlegessége

38. A tervek kidolgozása során, amikor nagyobb bizalommal kötelezzük el magunkat egy olyan pasztoráció mellett, mely megadja mind a személyes, mind a közösségi imának a nekik kijáró helyet, egyúttal tekintettel kell legyünk az élet keresztény látásmódjának lényeges elvére is: a kegyelem elsődlegességére. Szembe kell néznünk azzal a kísértéssel, mely mindig is veszélyt jelent minden lelki előrehaladásra és magára a lelkipásztori tevékenységre nézve is: nem szabad azt hinnünk, hogy az eredmények a mi cselekvő- és tervezőképességeinktől függenek. Isten azt várja tőlünk, hogy működjünk együtt kegyelmével, s arra szólít bennünket, hogy minden értelmi és cselekvési képességünket vessük latba Isten Országá ügyének szolgálatában. Ne felejtsük azonban, hogy „Krisztus nélkül semmit sem tehetünk” (vö. Jn 15,5).

Az imádság éppen ezt az igazságot teszi elevenné számunkra. Állandóan emlékeztet bennünket Krisztus elsődlegességére, a vele való kapcsolatban pedig a belső élet és a szentség primátusára. Ha figyelmen kívül hagyjuk ezt az elvet, csodálkozhatunk-e akkor azon, hogy pasztorációs terveink kudarcba fulladnak és a kielégületlenség kedvet szegő érzését hagyják a szívünkben? Azoknak a tanítványoknak a tapasztalatára teszünk szert, akik így szóltak a csodálatos halfogás evangéliumi epizódjában: „Egész éjszaka fáradoztunk, s nem fogtunk semmit” (Lk 5,5). A hit, az imádság, az Istennel folytatott párbeszéd pillanata azonban megnyitja szívünket a kegyelem áradata előtt, amelynek segítségével Krisztus szava teljes erejével áttör tehetetlenségünkön: *Duc in altum!* Az említett halfogás során Péternek jut az a szerep, hogy kimondja a hit szavait: „A te szavadra, kivetem a hálót” (uo.). Engedjétek meg Péter Utódának, hogy az új évezred elején az egész Egyházat a hitnek erre az aktusára ösztönözze, mely az imádságos elkötelezettség megújulásában fejeződik ki.

Az Ige hallgatása

39. Nem kétséges, hogy a szentség és az imádság említett elsődlegessége csak akkor érvényesülhet, ha megújult figyelemmel fordulunk Isten igéje felé. Mióta a II. Vatikáni Zsinat kiemelte Isten igéjének elsődleges szerepét az Egyház életében, azóta valóban nagy lépések történtek előre a Szentírás kitartó hallgatása és figyelmes olvasása terén. A Szentírást megillető tiszteletet az Egyház nyilvános imája is visszatükrözi. Ma már a hívek és a közösségek is gyakran folyamodnak hozzá, s még a világi hívek között is sokan vannak, akik a teológiai és biblikus kutatások értékes segítségével szentelik magukat a Szentírás tanulmányozásának. Főként azonban az igehirdetés és a hitoktatás meríthet új erőt abból, ha Isten igéjére figyel. Kedves Testvérek, meg kell szilárdítani és el kell mélyíteni ezt a távlatot azáltal is, hogy a családok körében is terjesztjük a Bibliát. Különösen az fontos, hogy az Ige hallgatása eleven találkozásra adjon alkalmat, a lectio divina ókori, de ma is aktuális hagyományának megfelelően, amelynek segítségével megtalálhatjuk a bibliai szövegben azt az eleven igét, mely cselekvésre szólít, irányt jelöl ki és életet alakít.

Az Ige hirdetése

40. Az Igéből táplálkozni, hogy evangelizációs küldetésünk során „az Ige szolgálivá” váljunk, ez valóban elsődleges feladata az Egyháznak az új évezred küszöbén. Ma már meghaladott elképzelés az, még a régen evangelizált országokban is, hogy „keresztény társadalomban” élünk, amely az embert mindig is jellemző számos gyengeség dacára is kifejezetten evangéliumi értékekre hivatkozik. Bátran szembe kell néznünk a mind sokrétűbbé és megterhelőbbé váló helyzettel, a jelenségek világméretűvé válásával s a népek és kultúrák állandóan új és változó mozaikjával, amely ezzel együtt jár. Az eltelt években számtalanszor megismételtem új evangelizációra szólító felhívásomat. Most is megismétlem ezt, főként annak bizonyítása érdekében, hogy fel kell elevenítenünk a kezdetek lendületét, át kell adnunk magunkat a Pünkösöd utáni apostoli igehirdetés hevének. Pál lángoló érzelmeit kell felszítanunk magunkban, aki így kiáltott: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot!” (1 Kor 9,16).

Ez a szenvedély bizonyosan feltámasztja majd az Egyházban az új missziós lelkületet, amely nem „specialisták” csoportjának lesz fenntartva, hanem Isten népének minden tagját felelősséggel elkötelezi majd. Aki valóban találkozott Krisztussal, az nem őrizheti meg őt önmagának, hanem hirdetni kell. Új apostoli lendületre van szükség, amelyet – mint minden megkeresztelt és megbérmált hívőt kötelező erőt – a keresztény közösségek és csoportok mindennapos feladataként élünk meg. Ezt a belső szükségletet azonban úgy kell kielégíteni, hogy kellő tisztelettel vagyunk a konkrét személyek mindig eltérő előrehaladásának körülményeire és figyelmet tanúsítunk a különféle kultúrák iránt, melyekbe a keresztény üzenetet beoltani kívánjuk, hogy a konkrét népek sajátos értékeit ne tagadni, hanem megtisztítani és teljességükre segíteni törekedjünk.

A harmadik évezred kereszténységének mind fokozottabban kell válaszolnia az inkulturáció e követelményére. Miközben a kereszténység teljesen önmaga marad, tökéletes hűségben az Evangélium hirdetéséhez és az egyházi hagyományhoz, ugyanakkor magára ölti annak a

számtalan kultúrának és számtalan népnek az arcát is, amely befogadja, s akik között gyökeret ver. A Jubileumi Évben különösen nagy örömmel tölt el bennünket az Egyház sokszínű arcának ez a szépsége. Mindez azonban csak kezdet, éppen csak vázlata annak a jövőnek, melyet Isten Lelke készít nekünk.

Krisztus ajánlatát mindenki előtt bizalommal el kell ismételnünk. A felnőttekhez, a családokhoz, a fiatalokhoz, a gyermekekhez fordulunk, s közben nem rejtjük véka alá az evangéliumi üzenet legradikálisabb követelményeit, hanem elébe megyünk minden egyes személy – érzékenységüket vagy nyelvüket illető – igényeinek, Pál példájára, aki ezt mondta: „Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit üdvözítsek” (1 Kor 9,22). Amikor ezeket a javaslatokat teszem, különösen az ifjúság pasztorációjára gondolok. A Jubileum éppen az ifjúság körében kínálta nekünk a nagylelkű szolgálatkészség tanúságtételeit – ahogy már említettem. Tudnunk kell értékelni ezt a vigasztaló választ, s lelkesedésüket mint új talentumot (vö. Mt 25,15) kell befektetnünk, melyet azért bízott ránk az Úr, hogy megsokszorozzuk azt.

41. Támogasson és irányítson bennünket ebben a bizakodó, vállalkozó és találékony missziós szellemben a hitnek az a számos fényes tanúja, akikre a Jubileum során emlékeztünk! Az Egyház mindig is az élet magjának tekintette vértanúit. Sanguis martyrum – semen christianorum:[25] Ez a Tertullianus által megfogalmazott híres „törvény” mindig is igaznak bizonyult a történelem megpróbáltatásai folyamán. Vajon nem így lesz-e a most kezdődő évszázadban, évezredben is? Talán túlságosan is hozzászoktunk ahhoz, hogy távolról szemléljük a vértanúkat, mintha csak a múlt kategóriájáról, a keresztény kor első századaihoz kötődő tapasztalatról lenne szó. A jubileumi emlékezet azonban meglepő látványt tárt elénk, rámutatott, hogy korunkban is igen sok az olyan tanú, aki – így vagy úgy – ellenséges környezetben, üldözések közepette is az Evangéliumot élte, s gyakran még a vértanúság próbáját is kiállta. Bennük Isten ígéje jó földbe hullott és százszoros termést hozott (vö. Mt 13,8.23). Példájukkal megmutatták és mintegy „el is egyengették” a jövő útját. Nincs más dolgunk, mint – Isten kegyelmével – a nyomukba eredni.

IV.

A SZERETET TANÚI

42. „Arról tudják majd meg rólatok, hogy a tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt” (Jn 13,35). Kedves Testvérek, ha valóban szemléltük Krisztus arcát, akkor lelkipásztori programjainknak abból az „új parancsból” kell fakadniuk, melyet ő adott nekünk: „Amint én szerettelek benneteket, úgy szeressétek ti is egymást” (Jn 13,34).

A másik nagy terület, mely iránt mind az egyetemes Egyház, mind pedig a részegyházak szintjén szilárdan el kell köteleznünk programunkat, a közösség (koinonia, communio), mely az Egyház misztériumának lényegét testesíti meg és nyilvánítja ki. A közösség a szeretet gyümölcse és jele; ez a szeretet az örök Atya szívéből áramlik, s a Jézustól kapott Lélek ontja felénk (vö. Róm 5,5), hogy mi mind „egy szív, egy lélek” (ApCsel 4,32) legyünk. Ennek a szeretetközösségnek a

megvalósításával lesz az Egyház „szentség”, vagyis „jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberiség egységének”.[\[26\]](#)

Az Úr igen precíz szavakat mondott e témakörben, nem szabad alábecsülnünk jelentőségüket. Az Egyház történeti haladásához igen sok dologra lesz szükség az új évszázadban is, de ha a szeretet (agapé) hiányzik, akkor minden más hiábavalónak bizonyul. Maga Pál apostol mondja a szeretethimnuszban, hogy hiába szólunk az emberek vagy az angyalok nyelvén, hiába „mozdítunk el hegyeket” a hitünkkel, ha szeretet nincs bennünk, „mit sem érünk” (vö. 1 Kor 13,2). A szeretet valóban az Egyház „szíve” – jól sejtette ezt meg Lisieux-i Szent Teréz, akit éppen a scientia amoris szakértőjeként nyilvánítottam egyházdoktorrá: „Megértettem, hogy az Egyháznak szíve van, s hogy ez a szív szeretettől ég. Megértettem, hogy egyedül a Szeretet képes mozgatni az Egyház tagjait [...]. Megértettem, hogy a Szeretet magában foglal minden hivatást, hogy a Szeretet – minden”.[\[27\]](#)

A közösség lelkiisége

43. A közösség otthonává és iskolájává kell tennünk az Egyházat – ez az a nagy feladat, mellyel szembetalálkozunk a kezdődő új évezredben, ha hűek akarunk maradni Isten szándékaihoz és válaszolni akarunk a világ várakozására is.

Hogy mit jelent ez konkrétan? Okfejtésünk válhatna itt közvetlenül akcióprogrammá is, tévedés lenne azonban ezt a magatartást választani. Mielőtt ugyanis felvázolnánk a konkrét kezdeményezések programját, előbb a közösségi szellem előmozdítása a feladat, ezt kell nevelési elvként magunk elé tűznünk mindenütt, ahol embert és keresztényt formálunk, mindenütt, ahol az oltár szolgáinak, a fölszentelteknek és a lelkipásztori munkatársaknak a képzése történik, mindenütt, ahol családok és közösségek épülnek. A közösségi szellem mindenekelőtt azt jelenti, hogy szívünk pillantását a bennünk lakó Szentháromság misztériumára szegezzük, akinek fényét fel kell ismernünk a mellettünk élő testvérek arcán is. A közösségi szellem azt jelenti, hogy a misztikus Test mélységes egységének megfelelően figyelünk hittestvéreinkre, úgy tekintünk rájuk, mint „közülünk valókra”, megosztjuk velük örömeiket és szenvedéseiket, kitaláljuk vágyaikat és válaszolunk szükségleteikre, igaz és mély barátságot kínálunk nekik. A közösségi szellem azt a képességet is jelenti, hogy meglátjuk a másikban a jót, hogy úgy fogadjuk és értékeljük azt, mint Isten ajándékát: mint „számomra való ajándékot” is, nem pusztán annak a testvérnek az ajándékát, aki közvetlenül kapta. A közösségi szellem végül azt jelenti, hogy megadjuk a testvérnek az „öt megillető helyet”, hogy „hordozzuk egymás terhét” (Gal 6,2) és elutasítjuk azokat az önző kísértéseket, melyek folyamatosan fenyegetnek bennünket, s amelyek versengést, karrierizmust, gyanakvást és irigységet szülnek. Ne essünk illúziókba: e lelki haladás nélkül a közösségalkotás külső eszközei nem sokat érnek. Lélek nélküli látszattá válnának, csak mímelnék a közösséget, nem pedig a növekedés kifejeződéseit és útját alkotják.

44. Az új évszázadnak ezen az alapon arra kell ösztönöznie, hogy minden korábbinál inkább értékeljük és fejlesszük azokat a területeket és eszközöket, melyek a II. Vatikáni Zsinat programja

szerint a közösség építését szolgálják. Mindenekelőtt a közösségnek azokra a sajátos szolgálataira kell gondolnunk, amit a péteri hivatal és – vele szoros kapcsolatban – a püspöki kollegialitás jelent. Mindezek egyenesen Krisztusnak az Egyházzal alkotott tervén alapulnak és arra épülnek,^[28] de – éppen ezért – állandó ellenőrzésre is szorulnak, mely szavatolja számukra a hiteles evangéliumi szellemet.

A II. Vatikáni Zsinat óta sokat tettek a Római Kúria reformja, a szinódusok szervezése, a püspöki konferenciák működése ügyében is. De még ezentúl is sokat kell tennünk annak érdekében, hogy jobban kifejeződjék az ezekben a közösségalkotó eszközökben rejlő valamennyi lehetőség. Ez manapság különösképpen szükséges, hogy gyorsan és hatékonyan tudjunk válaszolni azokra a problémákra, melyekkel az Egyháznak korunk gyors változásai közepette számolnia kell.

45. A közösségi helyeket nap mint nap gondozni és fejleszteni kell, minden szinten, valamennyi egyház életének színterein. A közösségnek világosan meg kell jelennie a püspökök, a papok és a diakónusok közötti kapcsolatokban, a lelkipásztorok és Isten egész népe között, a papok és a szerzetesek között, az egyházi társulatok és mozgalmak között. Ennek érdekében egyre inkább értékelni kell azoknak a szervezeteknek a munkáját, melyeket a kánonjog irányoz elő: konkrétan a papi és pasztorációs tanácsokét. Ezek, mint tudjuk, nem a parlamentáris demokrácia felépítését követik, mivel csak tanácskozási, nem pedig döntéshozatali joguk van;^[29] ezzel azonban semmit sem veszítenek jelentőségükből. A közösség teológiája és lelkiisége éppen a lelkipásztorok és a hívek kölcsönös és hatékony egymásra figyelésére támaszkodik, eleve egynek tekintti őket minden lényeges kérdésben, s a döntések átgondolásával és megbeszélésével még a vitás esetekben is az álláspontok közelítését szorgalmazza.

Ennek érdekében magunkévá kell tennünk az ókori bölcsességet, amely – anélkül, hogy megkárosította volna a lelkipásztorok tekintélyi szerepét – sikerrel bátorította őket Isten egész népének figyelmes meghallgatására. Jellemző Szent Benedek példája, aki arra emlékezteti a monostor apátját, hogy hallgassa meg a fiatalabbakat is: „gyakran a fiatalabbnak nyilatkoztatja ki az Úr azt, ami jobb”.^[30] Nalai Szent Paulin pedig így int bennünket: „Figyeljünk minden hívő szavára, mert minden hívőben Isten Lelke lobog”.^[31]

A jogi bölcsesség tehát, mikor a részvétel konkrét szabályait jelöli meg, az Egyház hierarchikus struktúráját érvényesíti, elvetve minden önkényes kísértést és jogtalan követelést. Ugyanakkor a közösségi lelkiiség úgy jeleníti meg az intézményes elemeket, hogy bizalmat és nyitottságot követel tőlük Isten népének valamennyi tagja iránt, tökéletesen tiszteletben tartva méltóságukat és felelősségüket.

A hivatások sokfélesége

46. Ez a közösségi távlat szorosan kapcsolódik a keresztyén közösség azon képességéhez, hogy teret engedjen a Lélek valamennyi ajándéka előtt. Az Egyház egysége nem egyformaság, hanem a jogos különbözőségek szerves egybefoglalása. A számos tag egyetlen testet alkot, Krisztus Testét

(vö. 1 Kor 12,12). Szükséges tehát, hogy a harmadik évezred Egyháza minden megkeresztelt és megbérmált tagját arra ösztönözze, hogy tudatosítsák saját tevékeny felelősségüket az egyházi életen belül. A fölszentelt mellett más szolgálatok segíthetik az egész közösség javát, amelyeket beiktatással vagy egyszerűen elismeréssel adunk tovább. Ezek támogatják a közösséget sokféle szükségletükben: legyenek katekéták vagy liturgikus moderátorok, az ifjúság nevelői vagy a legkülönbélebb szeretetszolgálatok végzői.

Kétségkívül nagylelkű erőfeszítéseket kell tennünk – főképpen az aratás Urát kell kitartóan kérnünk (vö. Mt 9,38) – a papi vagy sajátos Istennek szentelt hivatások előmozdításáért. Ez nagy jelentőségű problémája az Egyház életének a világ valamennyi részén. A régen evangelizált országok némelyikében egyenesen drámai méreteket öltött a társadalmi változások és a fogyasztóivá vált, illetve szekularizált társadalom vallási elsekélyedése folytán. Sürgető szükség van arra, hogy széles körben – a plébániákon, a tanintézetekben, a családokban is – szorgalmazzuk a hivatásgondozást, elmélyült figyelmet ébresszünk az élet lényeges értékei iránt. Ezek az értékek akkor érvényesülnek igazán, ha mindenki válaszol Isten hívására, főként ha ez a hívás önmagunk és erőink teljes átadását kéri Isten Országá számára.

Ezek a kereteken belül minden más hivatás is, mely végeredményben mind a keresztség szentségével kapott új élet gazdagságában gyökerezik, elnyeri a maga jelentőségét. Egyre jobban föl kellene fedezni a világiak sajátos hivatását, akiknek az a feladatuk, hogy „az ideigvaló dolgok intézése által keressék az Isten országát”,^[32] s hogy „az egyházban és a világban töltsék be a maguk szerepét [...] amikor az evangélium közvetítésében az emberek megszentelésén fáradoznak.”^[33]

Nagy jelentőségű feladat az egység szolgálatában a különféle társulatok kialakítása is, akár hagyományos, akár új egyházi mozgalmak társulatairól van szó. Ezek a közösségek Istentől kapott eleveiséget lehelnek az Egyházba, s a Lélek valódi „tavaszát” idézik elő. Természetesen a társulatoknak és a mozgalmaknak mind az egyetemes Egyházban, mind a részegyházakban tökéletes összhangban kell működniük, engedelmesen követve a főpásztori tekintélytől eredő irányvonalakat. Az Apostol figyelmeztetése azonban követelően és ellentmondás nem tűrve mindenkihez szól: „Ne oltsátok ki a Lelket, s a prófétai beszédet ne vessétek meg. Vizsgáljátok felül mindent, a jót tartsátok meg” (1Tessz 5,19-21).

47. Külön figyelmet kell fordítani a családpasztorációra. Ez a jelenlegi történelmi pillanatban kitüntetett jelentőségű, mivel éppen ennek az alapvető intézménynek gyökeres válságát éljük. A házasság a keresztény elképzelés szerint egy férfi és egy nő teljes, kizárólagos és felbonthatatlan kapcsolata, Isten eredeti terve szerint, melyet a történelem folyamán „szívünk keménysége” ugyan elhomályosított, Krisztus azonban visszaállította eredeti ragyogásába, amikor kinyilatkoztatta, mit akart Isten a „kezdetek” óta (Mt 19,8). A szentségi méltóságra emelt házasságban kifejeződik az a „nagy misztérium” is, hogy Krisztus hitvesi szeretetet táplál Egyháza iránt (vö. Ef 5,32).

Az Egyház nem engedhet e kérdésben a rá nehezedő kulturális nyomásnak, mégha ezt harcos követők terjesztik is. Inkább úgy kell eljárni, hogy mind teljesebb evangéliumi neveléssel képessé tegyük a családokat arra, hogy meggyőző példáját adják az olyan házasságnak, melyet tökéletesen Isten tervei és az emberi személy – a házastársak és főként a törékeny gyermekek – valódi igényei szerint élnek. A családoknak mind tudatosabban kell figyelmet fordítaniuk gyermekeikre, egyúttal tevékenyen ki kell állniuk jogaik mellett az egyházi és társadalmi közösségben.

Ökumenikus elkötelezettség

48. S mit mondjunk arról a kényes kérdésről, hogy elő kell segíteni a közösség alakítását ökumenikus viszonylatban is? Sajnálatos, hogy a múlt szomorú öröksége nem torpan meg az új évezred küszöbén. A jubileumi ünneplés során történt ugyan néhány valóban meghatározó és prófétai aktus, de még igen hosszú út áll előttünk.

Amikor a nagy Jubileum arra ösztönzött bennünket, hogy tekintetünket Krisztusra szegezzük, egyben tudatosította bennünk azt is, hogy az Egyház az egység misztériuma. „Hiszek az egy szent [...] Anyaszentegyházban”: amit így megvallunk a Hiszekegyben, annak végső alapja Krisztus – s benne az Egyház nem oszlik pártokra (vö. 1Kor 1,11-13). Az Egyház Krisztus Teste, a Lélektől kapott egységben, megoszthatatlanul. A megosztottság az Egyház fiai között a történelem terméke, s az emberi gyengeségből fakad: nem vagyunk képesek egységesen befogadni azt az ajándékot, melyet folyamatosan ad Krisztus, a Fő az ő misztikus Testének. Jézus imája, melyet az Utolsó Vacsora alkalmával mondott – „Legyenek mindnyájan egyek. Amint te, Atyám bennem vagy s én benned, úgy legyenek ők is egyé bennünk” (Jn 17,21) –, egyszerre jelent kinyilatkoztatást és felszólítást. Kinyilatkoztatja nekünk, hogy Krisztus egységet alkot Atyjával, s ez az egység az Egyház egységének forrása is és állandó ajándék, melyet titokzatosan kapunk tőle egészen az idők végéig. Ez az egység, amely – emberi korlátai ellenére – konkrétan is megvalósul a katolikus Egyházban, eltérő mértékben jelenik meg a megszentelődésnek és az igazságnak azokban az elemeiben is, melyek más egyházak és egyházi közösségek tulajdonai, s amelyek – mint Krisztus Egyházához tartozó ajándékok – szüntelenül a teljes egység felé ösztönzik őket.^[34]

Krisztus imája arra emlékeztet bennünket, hogy mindig mélyebben kell befogadnunk és kibontakoztatnunk ezt az ajándékot. Az „ut unum sint” – „hogyan legyenek” – könyörgés egyszerre jelent minket kötelező parancsot, bennünket támogató erőt, valamint üdvös szemrehányást lustaságunkkal és kicsinyszívűségünkkel szemben. Jézus imájára, nem pedig a mi képességeinkre épül az a bizalmunk is, hogy még a történelemben sikerülni fog megvalósítani a teljes és látható közösséget valamennyi keresztény testvérünkkel együtt.

Ennek a Jubileum utáni útnak a megújítása érdekében nagy reménnyel fordulok a keleti egyházakhoz is, s azt kívánom, hogy a javak cseréje, mely az első évezredben gazdagította az Egyházat, most megújulva kiteljesedjék. Bárcsak rábírná a Kelet és a Nyugat keresztényeit annak az időnek az emléke, amikor az Egyház még „két tüdővel” lélegzett, hogy újra közös úton járjanak,

a hit egységében és a jogos különbözősége tiszteletben tartásával, kölcsönösen úgy fogadva és támogatva egymást, mint Krisztus egyetlen Testének tagjait.

Hasonló elkötelezettséggel kell folytatni az ökumenikus párbeszédet azokkal a testvérekkel is, akik az anglikán közösségben és a reformációból született egyházi közösségekben élnek. A hit és a keresztény erkölcs lényeges pontjairól kialakított teológiák szembesítése, a szeretetben való együttműködés és főként a szentség nagy ökumenizmusa Isten segítségével szükségszerűen meghozza majd a jövőben gyümölcseit. Haladjunk tehát bizalommal utunkon, törekedjünk arra a pillanatra, amikor majd Krisztus valamennyi tanítványa, kivétel nélkül, teljes erőből együtt énekelheti: „Milyen kedves és jó, ha egyetértésben élnek a testvérek” (Zsolt 133[132],1).

A testvéri szeretet

49. Az egyházon belüli közösség alapján a testvéri szeretet, természeténél fogva, megnyílik az egyetemes szolgálat előtt, s a tevékeny és konkrét szeretet tetteire buzdít bennünket minden emberi teremtmény iránt. Olyan terület ez, amely döntő módon minősíti a keresztény életet, az egyházi stílust és a lelkipásztori programokat. A most kezdődő évszázad és évezred látni fogja – s egyenesen kívánatos is, hogy egyre nagyobb mértékben lássa –, hogy az odaadás milyen fokára képes eljutni a legszegényebbek iránt érzett szeretet. Ha valóban Krisztus szemléléséből indulunk ki, akkor főként azoknak az arcán fedezzük fel képmását, akikkel ő maga is azonosult: „Éhes voltam, és adtatok ennem. Szomjas voltam, és adtatok innom. Idegen voltam, és befogadtatok. Nem volt ruhám, és felruháztatok. Beteg voltam, és meglátogattatok. Börtönben voltam, és fölkerestetek” (Mt 25,35-36). Ez a szöveg nem pusztán felszólítás a szeretetre, hanem egyenesen krisztológia, amely fényt vet magának Krisztusnak a misztériumára. Krisztus Jegyeséhez illő hűségét sokkal inkább ezen mérheti le az Egyház, mintsem tanításának ortodoxiáján.

Semmiképpen sem szabad megfélemlenünk arról, hogy senkit sem zárhatunk ki szeretetünkől, hiszen „az Isten Fia valamiképpen minden emberrel egyesült, amikor testté lett”.^[35] Az Evangélium egyértelmű szavai szerint azonban a szegények személyében különösen is jelen van Ő, s különleges figyelmet kér számukra az Egyháztól. Ez a fajta választás rávall Isten szeretetének, gondviselésének, irgalmának stílusára, s valamiképpen mi is Isten Országának magjait vetjük el a történelemben, melyeket maga Jézus szórt szét földi élete során, elébük sietve azoknak, akik lelki vagy testi szükségükben hozzá folyamodtak.

50. Korunkban valóban sok olyan szükséglet van, melyek a mi keresztény érzékenységünket szólóztatják. Világunk úgy lép a harmadik évezredbe, hogy a gazdasági, kulturális, technológiai növekedés ellentmondásait is magán viseli. Ez a növekedés néhány kiváltságosnak hatalmas lehetőségeket nyújt, személyek millióit azonban nemcsak a fejlődés peremére szorítja, hanem egyenesen olyan életfeltételeket szab nekik, melyek nem érik el az emberi méltóságot megillető minimumot sem. Lehetséges-e, hogy korunkban is vannak még olyanok, akik éhen halnak, akiket analfabétizmusra kárhoztatunk, akik nem kapják meg a legegyszerűbb orvosi gondozást sem, vagy akiknek nincs otthonuk, ahol meghúzódhatnak?

A szegénység tablóját a végtelenségig részletezhetnénk, amennyiben régi formáit az újakkal toldjuk meg. Ezek az új formák gyakran éppen azokban a rétegekben uralkodnak el, akik nincsenek híjával a gazdasági erőforrásoknak, de szembesülniük kell az értelmetlenség kiváltotta elkeseredéssel, a drogok csapdájával, az idős vagy beteg személyek magányával, a félreállítottsággal vagy a társadalmi diszkriminációval. A keresztényeknek meg kell tanulniuk a Krisztusba vetett hittel közeledni ezekhez a problémákhoz, és megfejteni azt a felhívást, melyet a szegénységnek ez a világa intéz hozzájuk. A szeretet hagyományát kell folytatni, amely már az eltelt két évezred folyamán is számos kifejeződési formát öltött, de amely ma kétségkívül még nagyobb találékonyságot követel. Elérkeztünk „a szeretet képzelőerejének” új órájához, amely nemcsak a segítségnyújtás hatékonyan tékozolt formáiban jelenik meg, hanem abban a képességben is, hogy közel menjünk a szenvedőkhöz és szolidaritást vállaljunk velük. Mindeközben szükséges, hogy a segítségnyújtás gesztusa ne megalázó alamizsnában fejeződjék ki, hanem a testvéri osztozás formájában.

Ennek érdekében úgy kell viselkednünk, hogy a szegények minden keresztény közösségben „otthon” érezzék magukat. Vajon nem ennek megvalósításával mutathatjuk be a leginkább hatékonyan Isten Országának örömhírét? Az evangelizáció e formája nélkül, melyet a szeretet eszközeivel és a keresztény szegénységről tett tanúságtétellel teszünk megfoghatóvá, az Evangélium hirdetése – mely a szeretet cselekedetei között a legelső – érthetlenné válik vagy belefulladás a jelenlegi kommunikációs társadalom által szüntelenül ontott szavak árába. A cselekedetek által kifejezett szeretet végtelenül nagy erőt tud kölcsönözni a szavak által kifejezett szeretetnek.

A mai kihívások

51. Egyébként hogyan tartsuk távol magunkat attól az ökológiai katasztrófától, amelynek következtében bolygónk hatalmas zónái válnak lakhatatlanná és ellenségessé az emberrel szemben? Hogyan viszonyuljunk a béketörekvésekhez, melyeket gyakran katasztrófikus háborúk lidérce fenyeget? Mit tegyünk az alapvető emberi jogok megvetése láttán, mely oly sok személyt, s köztük oly sok gyermeket is érint? Nagyon sok az olyan sürgető helyzet, melyekkel szemben a keresztény szellem nem maradhat érzéketlen.

Van az evangéliumi radikalitásnak egy olyan sajátos esete is, melyet gyakran rosszul értenek, sőt egyenesen népszerűtlenné válik miatta az Egyház, mégsem hiányozhat a szeretet egyházi cselekedetei közül. Arról az elkötelezettségről akarok itt szót ejteni, mely az emberi élet tiszteletét követeli kezdve a fogantatástól egészen a természetes halálig. Ugyanígy arra is ösztönöz bennünket az ember szolgálata, hogy kiáltsuk világgá, akár alkalmas, akár alkalmatlan: soha nem mentesülhetnek az etika alapvető követelményeinek tisztelete alól azok, akik hasznot húznak a tudomány új lehetőségeiből, különösen is a biotechnológia területén. Még akkor sem, ha vitatható szolidaritásra hivatkoznak, amely különbséget tesz élet és élet között, megvetve a minden egyes emberi lényt megillető méltóságot.

Ahhoz, hogy a keresztény tanúságtétel hatékony legyen – mégpedig a kényes és vitatott területeken is –, erőfeszítéseket kell tennünk az Egyház álláspontjának megfelelő kifejtése érdekében, mindenekeelőtt azt kiemelve, hogy nem a hit szempontjait akarjuk rátukmálni a nem hívőkre, hanem magának az emberi lénynek a természetében gyökerező értékek magyarázata és védelme a célunk. A szeretet így szükségképpen a kultúra, a politika, a gazdaság és a család szolgálatává válik, hogy mindenütt tiszteljék azokat az alapelveket, melyektől az emberi lény sorsa és a civilizáció jövője függ.

52. Egyértelmű, hogy a felsorolt feladatokat sajátosan keresztény stílusban kell megvalósítani. Főként a világiakra hárul, hogy e feladatkörökben betöltsék sajátos hivatásukat, anélkül, hogy valaha is engednék, hogy a keresztény közösségeket szociális szolgáltatókká fokozzák le. Főként a polgári társadalommal való kapcsolatokat kell úgy alakítani, hogy közben tiszteletben tartjuk ennek autonómiáját és szakértelmét – erre figyelmeztet az Egyház társadalmi tanítása is.

Tudjuk, milyen erőfeszítéseket tett, főként a huszadik század folyamán, az egyházi Tanítóhivatal annak érdekében, hogy a társadalmi valóságokat az Evangélium fényében értelmezze, s hogy mind pontosabb és szerveesebb módon járuljon hozzá a mára már planetáris méreteket öltött társadalmi kérdés megoldásához.

Ez az etikai és társadalmi vonatkozás feltétlenül szükséges dimenziója a keresztény tanúságtételnek. El kell vetnünk minden olyan kísértést, mely magánügynek tekinti vagy individualista módon értelmezi a kereszténységet, ez ugyanis nem lenne összeegyeztethető a szeretet követelményeivel, még kevésbé a „Megtstesülés” logikájával, végeredményben pedig a kereszténységben élő eszkatológiai feszültséggel. Ez az eszkatológiai feszültség tudatosítja bennünk a történelem viszonylagos jellegét, ugyanakkor nem ment fel bennünket e történelem építésének kötelezettsége alól. Minden korábbinál aktuálisabb a II. Vatikáni Zsinat tanítása: „A krisztusi üzenet nem vonja el az embereket a világ építésétől, nem teszi őket közönyöseké sorstársaik iránt, éppen ellenkezőleg: még szigorúbban kötelezi őket, hogy a világ javára munkálkodjanak”.^[36]

Konkrét jel

53. Jelezni akarva a szeretetnek és az emberi haladásnak ezt az irányát – mindkettő az Evangélium követelményeivel áll szoros kapcsolatban –, arra törekedtem, hogy a Jubileumi Év, melynek lefolyása alatt számos gyümölcsöt termett a szeretet – főként arra a segítségre gondolok, melynek köszönhetően sok szegény testvérünknek is sikerült részt vennie a Jubileumon –, olyan művet is alkosson, mely valamiképpen gyümölcse és pecsétje a jubileumi szeretetnek. Különböző módokon sok zarándoktól kaptunk pénzadományokat, s velük együtt számos gazdasági szereplő is nagylelkű támogatást nyújtott; mindezek segítségével sikerült megfelelő módon megvalósítani a jubileumi eseménysorozatot. Miután leróttuk azokat a költségeket, melyekkel az év folyamán szembesültünk, a megtakarított pénzt karitatív célokra fordítjuk. Nagyon fontos, hogy a mögöttünk álló jelentős vallási eseményt megszabadítsuk a gazdasági spekuláció minden látszatától. Ami

főlegünk marad, azzal a jelenlegi körülmények között próbáljuk megismételni azt a tapasztalatot, mellyel a történelem folyamán már oly sokszor találkoztunk, mióta az Egyház történetének kezdetén a jeruzsálemi közösség meghatározó módon osztotta meg javait a nem keresztényekkel, s elment egészen a szegények javát szolgáló vagyonközösségig (vö. ApCsel 2,44-45).

A megvalósítandó mű csak kis patakot jelent, mégis beletorkollik a keresztény szeretet széles folyamába, mely átszeli a történelmet. Kicsiny, de jelentős patak: a Jubileum arra ösztönözte a világot, hogy Róma és az Egyház felé – mely a szeretet vezetője^[37] – tekintsen, és elhozza Péternek adományait. Ma a katolicitás központjában megnyilvánult szeretet valamiképpen ismét a világ felé fordul e jel által, mely gyümölcse és eleven emléke akar lenni a Jubileum alkalmával megtapasztalt közösségnek.

Párbeszéd és misszió

54. Új évszázad, új évezred kezdődik Krisztus világosságában. Ezt a fényt azonban nem mindenki látja. A mi csodálatos és ugyanakkor követelő feladatunk, hogy visszatükrözzük. A szentatyák szemlélődésében oly drága mysterium lunae ez, általa akarták megmutatni, hogy az Egyház Krisztustól, a mi Napunktól függ, s az ő fényét tükrözi vissza.^[38] Az fejeződött ki így, amit Krisztus mondott önmagáról, amikor a „világ világosságaként” mutatkozott be (Jn 8,12) és tanítványaitól is azt kérte, hogy ők is legyenek „a világ világosságává” (Mt 5,14).

Beleremegünk-e ebbe a küldetésbe, látva gyöngeségeinket, melyek beárnyékolnak bennünket? Ez a küldetés azonban lehetségessé válik, ha kitérülünk Krisztus világossága előtt és megnyílunk a kegyelemnek, mely új emberekké teremt bennünket.

55. Ebben a távlatban helyezkedik el a vallások közötti párbeszéd nagy kihívása is, mellyel szembesülnünk kell az új évszázad folyamán is, a II. Vatikáni Zsinat által kijelölt iránynak megfelelően.^[39] A Nagy Jubileumot előkészítő évek folyamán az Egyház messzemenően szimbolikus jelentőségű találkozók formájában megpróbált nyitni a többi vallás felé és párbeszédet kezdeményezett vezetőikkel. Ezt a párbeszédet tovább kell folytatnunk. A kulturális és vallási pluralitás korában, amilyenek az új évezred társadalma ígérkezik, szükség van erre a párbeszédre, hogy általa biztosítsuk a béke feltételeit, s eltávolítsuk az emberi történelem oly sok korszakát átvérző vallásháborúk rettenetes kísértetét. Az egyetlen Isten nevének egyre inkább a béke nevévé és a béke parancsává kell válnia.

56. A párbeszédet azonban nem alapozhatjuk a vallási közömbösségre. Nekünk, keresztényeknek az a feladatunk, hogy a dialógus folyamán is tökéletes tanúságtételt nyújtsunk a bennünk élő reményről (vö. 1 Pt 3,15). Nem kell attól tartanunk, hogy megsértjük a másik személyét, ha örömmel hirdetjük a mindenkinek felkínált adományt, melyet valóban mindenki számára közvetítenünk kell a konkrét ember szabadságának nagyfokú tiszteletben tartásával. A Szeretet-

Isten kinyilatkoztatásának adománya ez, aki „úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda” (Jn 3,16). Mindez – ahogy a Dominus Iesus Nyilatkozat mostanában kiemelte – nem képezheti tárgyát dialogikus tárgyalásoknak, mintha pusztán véleményről lenne szó a részünkről. Ez ugyanis olyan kegyelem, mely örömmel tölt el bennünket; olyan újság, melynek hirdetése kötelességünk.

Az Egyház tehát nem vonhatja ki magát a népekhez szóló missziós tevékenység kötelezettsége alól, s azt is szem előtt kell tartania, hogy a missio ad gentes elsődleges feladata annak hirdetése, hogy az emberek megtalálják az üdvösséget Krisztusban, aki „az Út, az Igazság és az Élet” (Jn 14,5). A vallások közötti párbeszéd „nem helyettesítheti egyszerűen az örömhír hirdetését, hanem éppen az örömhír hirdetése felé irányul”.^[40] Másrészt azonban a misszionárius feladat nem lehet akadálya annak, hogy meghallgatásra kész szívvel bocsátkozzunk a párbeszédbe. Tudjuk, hogy a kegyelemmel szemben, mely végtelenül gazdagon kihat az emberi életre és történelemre, az Egyház nem hagyhat fel kutatásainak elmélyítésével, melynek során a Vigasztalónak, az Igazság Lelkének (vö. Jn 14,17) segítségére támaszkodik – ő vezeti majd el „a teljes igazságra” (vö. Jn 16,13).

Ez az elv nemcsak a keresztény igazság kimeríthetetlen teológiai elmélyítésének az alapja, hanem a filozófiákkal, a kultúrákkal, a vallásokkal folytatott keresztény párbeszédnek is. Isten Lelke, aki „ott fúj, ahol akar” (Jn 3,8), gyakran támaszt az egyetemes emberi tapasztalaton belül és ennek számos ellentmondása dacára olyan jeleket, melyek az ő jelenlétéről tanúskodnak, s amelyek segítségével magának Krisztusnak a tanítványai is mélyebben megérthetik az általuk közvetített üzenetet. Vajon nem ennek az alázatos és bizakodó nyitásnak a szellemében igyekszik a II. Vatikáni Zsinat is „olvasni az idők jeleit”?^[41] Az Egyház, miközben arra vállalkozik, hogy gondosan és figyelmes körültekintéssel összegyűjtse „Isten jelenlétének és szándékának jeleit”,^[42] felismeri, hogy nemcsak adja őket, hanem „hogyan mindegyik köszönhet ő az emberiség történelmének és fejlődésének”^[43] A Zsinat szintén arra biztat, hogy ezzel a nyitottsággal és ugyanakkor figyelmes körültekintéssel forduljunk a többi vallás felé. A mi dolgunk, hogy hűségesen kövessük tanításának útmutatását.

A Zsinat fényében

57. Kedves Testvérek, micsoda gazdagsággal áraszt el bennünket a II. Vatikáni Zsinat útmutatása! Ezért én már a Nagy Jubileum előkészítéskor is azt kértem, hogy az Egyház tartson lelkiismeretvizsgálatot: befogadta-e a Zsinatot.^[44] Mi lett belőle? A Vatikánban tartott kongresszus időt szakított ennek végiggondolására, s azt kívánom, hogy – így vagy úgy – ezt tegye minden részegyház is. Az évek múlásával ezek a szövegek semmit sem veszítenek értékükből és ragyogásukból. Megfelelő módon kell őket olvasnunk, meg kell őket ismernünk és magunkévá kell őket tennünk, mint az egyházi hagyományon belül a Tanítóhivatal által előterjesztett normatív szövegeket. A Jubileum végére érve minden korábbinál sürgetőbbnek érzem azt a feladatot, hogy a Zsinatra mutassak mint arra a nagy kegyelemre, melyet a huszadik században élvezhetett az Egyház. Megbízható iránytűnk volt, mely elvezetett a most kezdődő

évszázadhoz.

ÖSSZEFOGLALÁS

DUC IN ALTUM!

58. Haladjunk tehát előre reménységben! Új évezred nyílik meg az Egyház előtt, mint valami széles óceán, melynek kalandjaiba Krisztus támogatására támaszkodva bocsátkozhatunk. Isten Fia, aki kétezer évvel ezelőtt megtestesült az emberek iránt viselt szeretetből, ma is folytatja művét: átható tekintetre van szükségünk, hogy ezt megláthassuk, és főként tágas szívre, hogy magunk is munkálóivá legyünk. Vajon nem azért ünnepeltük-e a Jubileumi Évet, hogy újra kapcsolatba kerüljünk reménységünknek ezzel az eleven forrásával? Az általunk szemlélt és szeretett Krisztus most újra arra hív minket, hogy induljunk útnak: „Mentjetez tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevére” (Mt 28,19). Ez a missziós parancs bevezet bennünket a harmadik évezredbe, ugyanakkor arra a lelkesedésre buzdít minket is, mint amely az első keresztényeket hevítette: magának a Léleknek az erejére számíthatunk, aki kiáradt Pünkösdkor, s aki ma is arra ösztönöz bennünket, hogy folytassuk utunkat annak a reménynek a jegyében, amely „nem csal meg” (Róm 5,5).

Az új évszázad kezdetén élénken rá kell térnünk a világ új útjaira. Különbéle utakon haladunk mi valamennyien és különféle utakon halad valamennyi Egyház is, azok között azonban nincs távolság, akik egygyé forrtak az egyetlen közösségben – abban a közösségben, mely mindennap az eucharisztikus Kenyérnek és az Élet Igéjének asztaláról táplálkozik. Minden vasárnap olyan, mint az Utolsó Vacsora termében tartott találkozó, ahol a feltámadt Krisztus újra nekünk adja magát, mint amikor „a hét első napjának” (Jn 20,19) estéjén megjelent övéi előtt, rájuk „lehelte” a Lélek éltető ajándékát és elindította őket az evangelizáció nagy kalandjára.

A szent Szűz elkísér bennünket ezen az úton. Néhány hónappal ezelőtt Rómában, a világ számos pontjáról érkezett püspökökkel egyetemben, neki ajánlottam fel a harmadik évezredet. Az elmúlt évek során számtalanszor mutattam be és szólítottam úgy a Szűzanyát, mint „az új evangelizáció Csillagát”. Egyben fényes hajnalunk és biztos vezetőnk is ő. Magának Jézusnak a szavaival (vö. Jn 19,26) így fordulok hozzá: „Asszony, nézd, a fiaid”, és felkínálom neki az egész Egyház gyermeki szeretetét.

59. Kedves Testvérek! A Szent Kapu szimbóluma bezárul mögöttünk, de csak azért, hogy minden korábbinál szélesebbre tárjuk azt az eleven kaput, aki maga Krisztus. A Jubileum lelkesedése után nem kell visszatérnünk a szürke hétköznapiakba. Éppen ellenkezőleg: ha zarándokutunk hiteles volt, akkor megmozgatta meggémberedett tagjainkat, hogy az előttünk álló útra térjünk. Pál apostol lendületét kell utánoznunk: „... nekilendülök annak, ami előttem van. Futok a kitűzött cél felé, az égi hivatás jutalmáért, amelyre Isten meghívott Krisztusban” (Fil 3,13-14). Egyúttal Mária szemlélődő magatartását is utánoznunk kell, aki a Jeruzsálem szent városába tett zarándokút után hazatérve názáreti házába hűségesen megőrizte szívében Fiának misztériumát (vö. Lk 2,51).

Bárcsak a feltámadt Jézus, aki velünk halad, akár az emmauszi tanítványokkal, és felismerteti magát „a kenyértörésben” (Lk 24,35), éberrel találna bennünket, készen arcának felismerésére, hogy mi is testvéreinkhez szaladjunk és beszámoljunk nekik a nagy hírről: „Láttuk az Urat!” (Jn 20,25).

Ez lesz a 2000. Év Jubileumának – mely megelevenítette előttünk a Názáreti Jézusnak, Isten Fiának és az ember Megváltójának misztériumát – hőn áhított gyümölcse.

E Jubileum lezárulásának pillanatában, mely a reményteli jövő felé fordít bennünket, szálljon Krisztus által, a Szentlélekben az Atyához az egész Egyház dicsőítő és hálaadó imája!

Ezzel a kívánsággal adom szívem mélyéből Mindnyájatoknak Áldásomat.

Vatikán, 2001. január 6-án, az Úr Megjelenésének ünnepén, pápaságom huszonkettedik esztendejében.

Jegyzetek

[1] II. Vatikáni Zsinat, *Christus Dominus*, Határozat a püspökök lelkipásztori hivatásáról, 1. pont.

[2] *Incarnationis mysterium bulla* (1998. november 29.), 3. pont: Szent István Társulat, 1999. Dr. Diós István fordítása.

[3] Uo., 4. pont. I. h. 133.

[4] II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium* Dogmatikai konstitúció az Egyházzól, 8. pont.

[5] Szent Ágoston, *De Civitate Dei*, XVIII, 51,2: PL 41, 614; vö. II. Vatikáni Zsiant, *Lumen gentium* Dogmatikai konstitúció az Egyházzól, 8. pont.

[6] Vö. II. János Pál pápának A harmadik évezred közeledtével kezdetű apostoli levelét (1994. november 10.), 55. pont. Szent István Társulat, Dr. Diós István fordítása.

[7] Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium* Dogmatikai konstitúció az Egyházzól, 1. pont.

[8] „Ignoratio enim Scripturam ignoratio Christi est”: *Comm. in Is., Prol.*; PL 24, 17.

[9] Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Dei Verbum*, Dogmatikai konstitúció az isteni kinyilatkoztatásról, 19. pont.

[10] „A szentatyák nyomdokait követve mindnyájan egy szívvel-szájjal valljuk és tanítjuk, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus egy és ugyanaz a Fiú, ugyanő tökéletes az istenségben és tökéletes az emberségben, ugyanő valóban Isten és valóban értelmes lélekből és testből álló ember [...] Egy és ugyanazon egyszülött Fiú Úr Krisztust kell vallani két természetben össze-nem-elegyítve, változhatatlanul, meg-nem-osztva és szétválaszthatatlanul [...] nem tagozódik és nem osztódik két személyre, hanem egy és ugyanaz az egyszülött Fiú, Isten, Ige, Úr Jézus Krisztus.”: Kalkedóni ökumenikus zsinat, DS 301-302; magyarul: Jug László – Fila Béla, ford. és szerk., *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye – Budapest, 1997. 89.

[11] II. Vatikáni Zsinat, *Gaudium et spes*, *Lelkipásztori konstitúció az Egyház és a mai világ*

viszonyáról, 22. pont.

[12] Szent Athanasziosz így fejt ki ezt a szempontot: „Az ember nem istenülhetne meg a teremtménnyel egyesülve, ha a Fiú nem lett volna valóban Isten”, II. Beszéd az ariánusok ellen 70: PG 26, 425B-426G.

[13] 78. fejezet. Magyarul: Sziénai Szent Katalin: Dialógus, Szent István Társulat, Budapest, 1983, 135-136. Dr. Csertő György OP fordítása.

[14] Derniers entretiens. Le carnet jaune, 1897. július 6. In: Oeuvres complètes, Paris, 1997, 1025.

[15] Szent Ciprián, De Orat. Dom. 23: PL 4, 553; vö. Lumen gentium, 4. pont.

[16] II. Vatikáni Zsinat, Lumen gentium, Dogmatikai konstitúció az Egyházzól, 40. pont.

[17] Vö. II. Vatikáni Zsinat, Sacrosanctum Concilium, Konstitúció a szent liturgiáról, 10. pont.

[18] Vö. Hittani Kongregáció, Orationis formas, Levél a keresztény elmélkedés néhány vonatkozásáról, 1989. október 15. in: AAS 82 (1990), 362-379.

[19] II. Vatikáni Zsinat, Sacrosanctum Concilium, Konstitúció a szent liturgiáról, 10. pont.

[20] II. János Pál pápa, Dies Domini kezdetű apostoli levél, 1998. május 31. 19. pont. AAS 90 (1998), 724.

[21] Uo., 2. pont. I. h. 714. Dr. Diós István fordítása, SzIT 1998. 10.

[22] Vö. uo., 35. pont. AAS 90 (1998), 734.

[23] 18. pont. AAS 77 (1985), 224.

[24] Uo., 31. pont: i. h., 258.

[25] Tertullianus, Védőbeszéd, 50,13: PL 1,534.

[26] II. Vatikáni Zsinat, Lumen gentium, Dogmatikai konstitúció az Egyházzól, 1. pont.

[27] B kézirat, Thérèse de Lisieux, Oeuvres complètes, Paris 1996, 226.

[28] Vö. II. Vatikáni Zsinat, Lumen gentium, Dogmatikai konstitúció az Egyházzól, III. fejezet.

[29] Vö. Papi Kongregáció és mások, Ecclesiae de mysterio, Rendelkezés a világi hívőknek a lelkipásztori szolgálatban való együttműködéséről, 1997. augusztus 15. AAS 89 (1997), 852-877, különösen 5. cikkely: Az együttműködés szervei a részegyházban. (Szent István Társulat, Budapest 1998. 21. Római Dokumentumok VI.)

[30] Regula, III, 3: „Ideo autem omnes ad consilium vocari diximus, quia saepe iuniori Dominus revelat quod melius est”.

[31] „De omnium fidelium ore pendeamus, quia in omnem fidelem Spiritus Dei spirat” (23. levél 36, Sulpicius Severushoz).

[32] II. Vatikáni Zsinat, Lumen gentium, Dogmatikai konstitúció az Egyházzól, 31. pont.

[33] II. Vatikáni Zsinat, Apostolicam actuositatem, Határozat a világi hívek apostolkodásáról, 2. pont.

[34] Vö. II. Vatikáni Zsinat, Lumen gentium, Dogmatikai konstitúció az Egyházzól, 8. pont.

[35] II. Vatikáni Zsinat, Gaudium et spes, Lelkipásztori konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról, 22. pont.

[36] II. Vatikáni Zsinat, Gaudium et spes, Lelkipásztori konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról, 34. pont.

[37] Vö. Antiochiai Szent Ignác, Levél a rómaiakhoz, Bev. (Vanyó László fordítása)

[38] Így például Szent Ágoston: „Luna intelligitur Ecclesiae, quod suum lumen non habeat, sed ab

Unigenito Filio Dei, qui multis locis in Sanctis Scripturis allegorice sol est appellatus”: Enarrationes in Psalmos 10,3.

[39] Vö. Nostra aetate, Nyilatkozat az Egyház és a nem keresztény vallások viszonyáról.

[40] A Népek Evangelizációjának Kongregációja és a Vallások Közötti Párbeszéd Pápai Tanácsa, Dialógus és hithirdetés. Reflexiók és tájékoztatás kezdetű instrukció, 1991. május 19., 82. pont. AAS 84 (1992), 444.

[41] Gaudium et spes, Lelkipásztori konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról, 4. pont.

[42] Uo., 11. pont.

[43] Uo., 44. pont.

[44] Vö. Tertio millennio adveniente apostoli levél, 1994. november 10, 36. pont. SZIT, 36.